

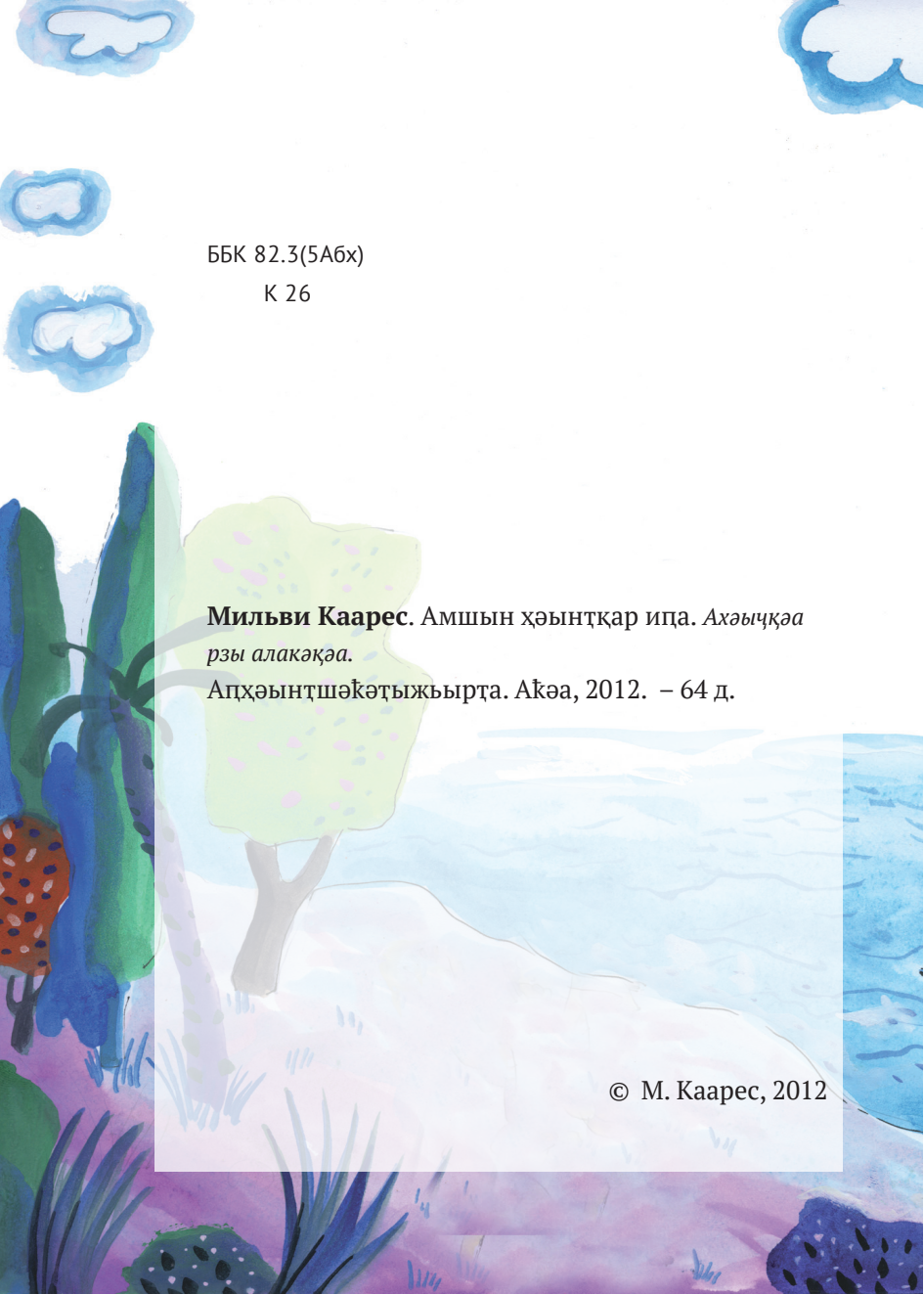
МИЛЬВИ КААРЕС

Амшын хэынтқар иңа

Ахэыцқәа рзы алакәқәа

Апхэынтшәкәтыжырта
Акәа 2012



The background of the page is a watercolor illustration. At the top, there are several stylized clouds in shades of blue and white. Below them, a landscape unfolds with rolling hills in light blue and white. In the foreground, there are various plants: a tall, thin tree with a green canopy and pink blossoms, a smaller tree with a brown trunk and red, spotted foliage, and some purple and blue grasses. The overall style is soft and artistic.

ББК 82.3(5А6х)

К 26

Мильви Каарес. Амшын хэынтқар ица. Ахэыцқәа
рзы алакәқәа.

Апхэынтшәкәтыжырта. Акәа, 2012. – 64 д.

© М. Каарес, 2012

АБНА АМАЗА

Ажэйтэ зны дынхон нхафык. Иман иара ахэычы рацэа. Ицшэма ачымазара хталкит. Дук мыртыкэа лыпстазаара далтцит.

Даанхеит анхафы имала. Ихшаз раазара цэгъахеит. Уахгъы-еынгъы рхэы датцан, рымфэы датцан ихшара, уаха наиламкэа дкарахеит.

Енак абнахь дцеит иеиха шытыхны, мфык пыскап хэа. Атцла пикеит, илихит, ирхианы икыдиргылт. Даараза даапсеит. Цла дук амцан днатэит, ицсы ишыарц, ихы атцла ашыапы инадцаны, икараха иказ ахатца, дынтахэахаа дыцэеит. Дыцэан иара акыраамта.

Ус, пшак насын, атцла рыбгъы ааимнадеит. Урт бжык рхылтцуа иалагеит. Анхафы дзыдтэалаз атцла ҕаанатит: «Даара дрыцхахеит анхафы, хазлаицхраара сыздыруам. Шэааи, ххы неилакны акы хазбап», – ахэеит афызцэа ахы нарықэкны. Атцлақэа зегъы рхы неидкыланы, акы азбара иалагеит, аха иееиз хэа акы рзымызбеит.

Настха игылан даара кыр зхытцуаз цытла дук, ус җаанатит: «Ишәхәаз саҗаит, анхаҗы дрыц-хасшыит. Исылшоит уи ацхыраара истар».

Акыр шықәса рышьтахь, ақәылацәа ааин уа-хык, анышә ааржын, сшыапаҗы, бкәылк азна ахы ртәахит, нас икәтцны ицеит, уаҗа рхабар камлеит. Уажәшьта сажәит, сышкаҗара сҗалеит, шәаргы шәаасыцхраа, цша хәычык сныжәдар, наҗ скаҗауеит, анхаҗы сыбжы даанарцшып, икоузеи хәа дышцамааири, ма мҗыс ситаххап, нас сшыапаҗы ижыз абкәылгы илацш ины-ташәап.

Атцлақәа ақәшахатхеит, рымахәқәа кьо, ац-тла ацша ананырда, иаатцыҗорын икаҗаит. Аб-жы цәҗахеит. Анхаҗы даанарцшит.

Икалазеи хәа, данҗатцкәа, илацш иныташәеит итцыҗорны икажыз тла дук.

– Хаи, сышцакәтеи, итцыҗорыз атцлагы ылыс-хыр, азын зегы сабашт, – игәахәын, уи ашҗа иҗынеихеит. Атцла анытцыҗоры, ажра кәлеит, ан-хаҗы дантацшы, бкәылк шытцыхәхәоз ибеит, ажра дынтацалан, иаатцихит, хар амамкәа ихьан-тан иара. Хыхь дынхапалт игәы хыт-хытуа, итоу збандаз хәа, дгәыргъатцәа иааиртит, абар ассир, хкы рацәала еикәапхон (еилаарцыруан) ахы

аразни. Даанапшы-аапшит уафы симбандаз хәа. Нас, ибкәыл ишәыз икбаф инылеихәан, дыцца-куа иҗынеихеит ифны ашқа.

Иибаз абкәыл итаз ахыи аразни даара ацара ду алихит. Даланхеит, далантцит. Ихәычкәа ныкәи-геит ишахәтаз, ацара дукәа диртцеит. Ажәакала, ишьапы дықәгылеит, ихшаз ишахәтаз иаазеит. Дзырбеиаз атцла ихаштуамызт. Уи атыцаҗы дааины убас ихәон: «Итабуп атцлақәа, ацхыраа-ра исышәтаз, уи хаштра зкәым усуп». Атцлақәа, уи ибжыи ахьрахауаз игәырғьон, ашшыхәа еила-лон, анхафы иахьицхрааз еигәырғьо. Иаргьы, урт ирхылтцуаз агәырғьабжыи шакәыз еиликаауан.



АБЗИАБАРА АМЧ

Дынхон-дынцуан пхэyseибак. Уи лыцста-заара зырцшзоз лыцха затцэ лакэын, убри лзы лыцсы тан, лыцстазаара зегь лыцха илызкын. Дара нхон хараза абна агэтаны. Лан атциаа иалхны ахэшэкэа калтцон, ауаа алацш рхылхуан, ажэакала, убриала ауп рхы зланыкэыргоз.

Лыцха илызхауан лхала, ауаа лбомызт, бзиа илбон апсабара, атцар рыбжы дазызырфуа, ашэткэа лыкэшэон, днеифеиуа абна дылан. Рааигэа ииасуан азиас. Уака дцаны дхыкэтэалон, лыцсы лшыон, лейлкэабон.

Убри атыцае иааиуан бнацэк, атэыоакэа пшзаза, азы ажэуан, нас акраамта итэаны, апсы ашыон.

Мадина – ус лыхьзын апхэызба – рапхьаза абнацэ анылба, дацэшэан лэылтцэахит. Аха уафы ишипырхагамыз анылба, дашыцылеит. Есааира дазааигэахон, днадтэалон, ала дхыцшыло акын-

за днеит. Еишьцылеит абнацәи апхәызбеи. Еиц-
неиуан азиас ашқа, нас акраамта еидтәалан, амла
ианаклак, игылан ицон.

Аамта ииас ицон. Мадина лан дычмазаөхеит,
лхьаа аеарцәгъан, дамгар амуит. Лан данпсы,
ажәлар лыцхраан дыржит, апхәызба ләыл-
зымшыуа дықәхеит, алабжыш дагеит, уахгьы-
еынгы лан лнышәынтрае дтәан, дангъазклак
афныка даауан. Лан дыздыруаз ауаа, абна ды-
лыргарц иалагеит, аха лара илымуит. Сахьиз са-
хьяазаз сахытцуам лхәан, дзаазаз лқәацә хәычы
дыөнатәан, лан лааигәа дыказшәа лбон.

Азиас дынхықәгылан лан дылтцәыуон, лыла-
гьырз збоз абнацә, бымтцәыуан ахәозшәа, ала траа
иләацшуан.

Аамта цеит.

Апхәызба азатцәра дашьцылеит. Акы затцәык
лгәы зырқәандоз, абнацә акәын. Урт убас еишь-
цылт, енак еибамбар рзымчхауа, ларгьы ахы
лшьышыуан, ахәда лнапы акәыршаны дыцәон.

Енак дааит абнацәи лареи ахьеикәшәоз. Аб-
нацә ахы ықәтцан, апсра иафын. Ала траа инал-
еацшит, сеикәырха хәа илыхәозшәа.

Апхәызба деилагеит, абнацә лцәыпсыр хәа
дшәеит. Азы афалырхәхәеит, ахаскьын азаалгеит,

аха акы амышәеит, апсы ахытра иалагеит. Ап-
хәызба җалтеит Анцәа диашьапкуа:

– О, Ханцәахә ду, иаххылапшуа, зегь зылшо,
сухәоит сыбнацә сзеикәурхарц, сан усты дыц-
сит, сыбнацәгы псыр, нас саргы ари Адгьыл
санызаароуп, уаха усты уаф дсымам.

Абри налхәан, лылақәа аркны днатәеит, иҗа-
ларызеишь хәа дыцшуа.

Лыла анаалырт, абар шанан, лапхьа абнацә
гылан аеаршәшәо. Дшахәапшуаз, абнацә нытцаба
ицеит, лапхьа дгылан зеипшыҗам арпыс дҗапха-
җаччо.

– Сеикәбырхеит, апхәызба, анцәа быбжьы иа-
хәит, афыстаа дысхицеит. Уажәшьта хәицыза-
роуп цсраенынза.

Арпыси апхәызбеи еипылеит гәыблыла. Бзиа
еибабеит, еицынхеит.

ДАМЕИ – АКӘАШАҢ

Дамеи дхәычы аахыс акәашара бзиа ибон. Даныҕеидас, зынза амцацшь ықәитцо далагеит. Егъихъыртцеит Дамеи – акәашаҢ. Ишьацәкыарақәа дықәгылон, шьамхыла дгъежьюан, ажәакала, кәашаран занаатс имаз. Дахънеилак ауаа иршанхон, ргәалақара ирбзион. Зегъы бзиа дырбон.

Ҝнак зны, ажәлар еилалт, айбашьра ҕамлар цсыхәа амам хәа. Амрагыларатәи ахәынтқар, амраташәаратәи ахәынтқар диабашьыр итаххеит. Аҕыцъегъы ауаҕдура еимаркуа иалагеит, еицынхашья рымамкәа еиҕацәахеит.

Нак-аак ар еиҕагылеит, еибашьырц. Хар змам ауаа, еиндыршәарц иалагеит. Ари ажәабжь, ауаа рылахь еиқәнатцеит, арқар хазына шалантцәоз рдыруан азы.

Ари ажәабжь илымҳа итасит Дамеи – акәашаҢ. Избеит ар дрыбжьаланы еиниршәарц. Игеит

адаул абжы, рыедырхиеит ар еижэыларц. Убри аамтаз, ар дкэашо дрыбжбалт Дамеи – акэашаф. Дызбаз шанхеит, икартцо рзымдыруа иааилахеит.

– Шэаангыл, афызцэа, шэахьзап ашьакатэара, шэызхьымзо, ишэыркьаёуа шэыпстазаара ауп, – игон ибжы җацаза Дамеи – шэрыс шэдаулкэа, абцъар кашэыжъ, шэықэпраа шэкэаша.

Ибжы заҳаз рабцъар карыжыт, нҗасшыа рымам, иқэлеит икэашо. Ахэынтқарцэа ракэзар, уртгы рабцъар кажны, иаёуп иқэпраа акэашара. Адаул асцэа гьазкит, уаҳа рылшом, иаангыла-роуп. Дкэашоит Дамеи – икэашоит ар.

Зегы аапсеит, еиҗапшуа еиҗагылт, аха аға дабақоу, зегы рнапы еилышыуп, зегы еифыз-цэахеит.

– Уара арцыс гэымшэа, ҳаикэурхеит кэашара-ла, ашьакатэара азин ҳаумтеит, хгэы итаз шееи-мыз ҳаилуркааит, иутаху уахэа, ҳазыхиоуп уажэа анагзара, – рхэеит ахэынтқарцэа.

– Сыцҳа духызбаауам, – җааитит руазэк.

– Схэынтқарра абжак утэуп, – ихэон егьи...

– Акыр иацсоу ажэлар, – җааитит Дамеи – акэашаф, – ишэахауеит арт ахэынтқарцэа исыдырга-ло. Ирдыруазар стахуп, сара амал сшыхнамхуа. Истаху акы затцэыкауп, шэакэытц аибашыра, еикэ-

шәырха ауаа. Хдунеи хазына иазаажәга атынчра,
абцъар кашәыжь, шәазықәда атынчра.

Уара думоуп арпыс хазына, егыи ахәынтқар,
димоуп атыпқа цшза, рыжәоа еибышәта, бзиа
шәеибаба, – иажәа неигзон Дамеи, – сара сзын уи
гәыргъара духоит.

Еинышәеит ахәынтқарцәа, рхәычқәа бзиа
еибабан еибагеит. Ажәлар гәыргъон, Дамеи
дкәашон. Убри нахыс рабцъар рхаштит, ин-
хеит-инцит, ажәлар бзиа еибабеит. Адунеиае
тынчрахеит.



ХЫБЖЬКЭЫТ ИМАКЭАН

Ажэытэ зны дынхон нхафык. Ихъзын иара Хыбжъкэыт. Ицшәмеи иареи ахэычы рацәа рыман акынтә, еергъхәа рыцсы еивыргон.

Ёызатцәык имазгъы ахьоужьыз, абга ирфар акәхап, уаха изымпшаауа инытцабга ицеит. Уи аницәыз, игәакра даеа гәакрак ацлеит. Икайтцахуааз, амҕытцәкыа еидарала иааигар акәхеит. Игәы кахаит, ииура изымдыруа цәгъала дыкәхеит. Дынкахәыцуа, фархькәшәара хәа, абна днылалт. Изгәамтазакәа акыр днаскьеит, ижәфа тькәзар акәхап, дгьежъы-гьежъуа абна дылахеит. Дшыгәатеиуаз ахәлара иалагеит, арахь абна дзылымтцит. Қәацә хәычык ибан, убри ихы ақәкны иҕынеихеит. Уака крызхытцуаз такәажә хәартлагькдынхозаарын. Хабжъкэыт уи атакәажә хәартлагь дрыцхашьан, амҕы лызнеигеит, нас амца лзеикәйтқан, ижжаза амца иныгәхәацшуа инатәеит еидашшылауа. Атакәажә дшажәыз, уаф

дышлымамыз атәы лхәон, анхафы дышгархаз, ахәычы рацәа шиқәыпцсаз, изныкәымго акынза дышнеиз, абри зегь лзеитеихәеит атакәажә хәартлагь. Итәан акраамта еидашшыло, ашьтахь, ґаалтит атакәажә:

– Урыцхасшьоит уара ахатца, акы сухәар стахуп, лхәан дфагылан днеины, лыгґафракны итцәахны илымаз амакәан аацәырылгеит, усгьы лхәеит. – Абри амакәан акыр зхытцуа акоуп, ирацәафны ауаа аланхахьеит, сара саб исзынижът бхы аланыкәгала хәа, сара сажәит, измаздарыда хәа схәыцуан. Избоит уара қиак шуакәу, суцхраарц сызбеит, иустоит амакәан аамтала, ушьапы уқәгылар, иргьежъны исзаага.

Уцсы урцәгьар, егьузалымхуа икалоит, уигьы удыруаз, – лхәан, амакәан неилркит, усгьы нацылтцеит: – Афны уаннеилак, тынч унатәаны уазхәыц, зака утаххо ухи ухшареи ныкәугарц азы, нас умакәан ахы аарты, икало убап.

– Итабуп идуззан, ди, даара ацхыраара сыбтеит, икало збар, хымпада исыргьежьюеит, баргьы бажәымтыгеха бхала бынсыжьюам. Дцеит ифныка анхафы, имакәан иманы. Днены ашәшьыра дытатәаны, зда цсыхәа имамыз инхарафы, дхәыцуа днатәеит. Нас имакәан ааиртит. Дшахәапш-

уаз имакѳан хыла итѳит. Анхаѳы дгѳыргѳеит, ахѳыртлагѳ лажѳа назеит. Ахы даланхеит, игыз-ибзаз зегѳ кѳаитѳеит, ихѳычкѳа ашкол итѳеитѳеит. Ажѳакалѳа, агѳарахѳа дынхеит.

Хѳылбыѳахѳа, иааихѳаз иѳы днаѳѳтѳаны ата-кѳажѳ длызѳеит, лмакѳан ыргѳежѳны иналѳрѳит, акыргѳы длеихыргѳаны итѳаѳуп хѳа налѳихѳеит.

ѳѳалтѳит ахѳыртлагѳ:

– Уара ахѳѳа, кѳиак уоуп акѳымзар, капѳ-икгѳы уоуамызт, удырны иустѳеит, иаргѳы уѳх-рааит, уажѳшѳѳа интѳаршѳны истѳѳахып. Анхаѳы дѳхаштѳамызт абзера изыѳаѳѳѳаз уи аѳакѳажѳ хѳѳартлагѳ. Аѳакѳажѳгѳы, лыѳѳы мырѳѳѳаѳаѳа, амакѳан ахыргѳежѳыѳ даара пату аѳѳылтѳеит.

ХАМХАЦАГЬА

Ажэйтэ зны икалаз хтысуп. Дынхон ахак, ди-
ман иара пхазатцэык. Уи лакэын иара игэыгырта.
Илызхаит, дыцшзахеит, зегь рыла дыссирын, аха
лказшьа цэгъан, уафы датэалбарц лгэы итамызт,
зегьы дырхыччон, атцэы иахалтзон. Итахын лаб
иажэынтыеха ипцха лынасып далагэыргьарц,
ргъажэфан ивагылаша махэык дибарц. Убри
ахызала дрыцхьеит арпар. Иагылыдитцеит ипцха
лара илышьашэалоу азэы далылхырц. Ари захаз
арпар ах иашта дыртэит, зегьы пшын атыпцха иа-
лылхрыда хэа.

Мышк цеит, фымш, хымш, аха ах ипцха зегь
хызылыртэуан, зегьы дырхыччон. Ус, атдыхэтэа-
ны, уамак дкылсит иеада дакэтэаны, ишьапқэа
асаара ишьтасуа, асаба даганы, узиғампшуа
цэгъала деибытан.

– Ах, ухатцкы, сағамзааит ас сахьуацэажэо,
аха упцха дызбарц сааит, – ғааитит иара, иеада
деыжэтцны.

– Сара мап скуам, исхәаз хәоуп, сыңа ил-гәапхаз, мап ицәыскуам, абарт иубо ахыбҕар зегь мап рцәылкхьеит, уаргы унасың пышәа.

– Ибзиоуп нас, дысшәырба апхәызба, дзеиц-шроу збароуп, сара данысгәапха, лара мап кы-шья лымам.

Апхәызба илаҳаит зхызымакәачран ицәажәоз арпыс ибжы, нас асоф даакәгылан ус – ҕаалтит:

– Дарбан са сҕы ас еицш ацәажәара згәа-гъыз, уара иуеицшума арака игылоу арпар, аха сара санырбалак, рыбз рыхәлапка ицоит, ажәак рзымхәо.

– Аиашаз, быцшреи бсахъеи хар бымам, ауафы илаҕы бааиратәы быкоуп, аха избо апхәызба, зхы замхацагъоу азә боуп, хәычык быбжъазар, хар змам пхәызбахоит, – ҕааитит арпыс апхәызба ихы налықәкны.

– Сыла уахынзабаз узырханы, ирласны хашта рыцқа, – ҕаалтит лыбжы ргәҕаны.

– О, сыхаара, блеишәа хазына цәырыбгеит, аха ус икоу апхәызба еихагы деиҕасшьоит, – дакәытцуамызт арпыс аехырцәажәара. Апхәызба деилацсеит, илхәо дакәымшәо даанхеит, ас еицш макъана уаф дылмацәажәацызт. Аха ацәажәаха лымтакәа, иажәа неигзон арпыс.

– Арт ибыцәнымхо иааз арцар хазына батәа-
бымшьейт, убри азы сара салыбхыр ейҕа ейгьуп,
ишхәым исыкәным, сызлаауаз аеытдәкья сымам,
сабду иеада сақәтәаны сааит.

– Ааит, уара, арныг, ашта утытц ирласны, сыла
уеамырбакәа, усахья ауп гәатас иумоу.

– Бзырццакзеи сызғаб, бахьзап уи ашта ит-
цара, аха сара дызлазбо ала, цкәына ейҕамск
иоуп, даара исгәапхоит ицәажәашья, – ҕааитит
ах ицҕа ихы налықәкны.

– Итәбуп, сах, ухатцкы сахьеилукааз, упҕа цшза
сеилкааны слымазар, абыржәытдәкья дналбааны
дсышьталон.

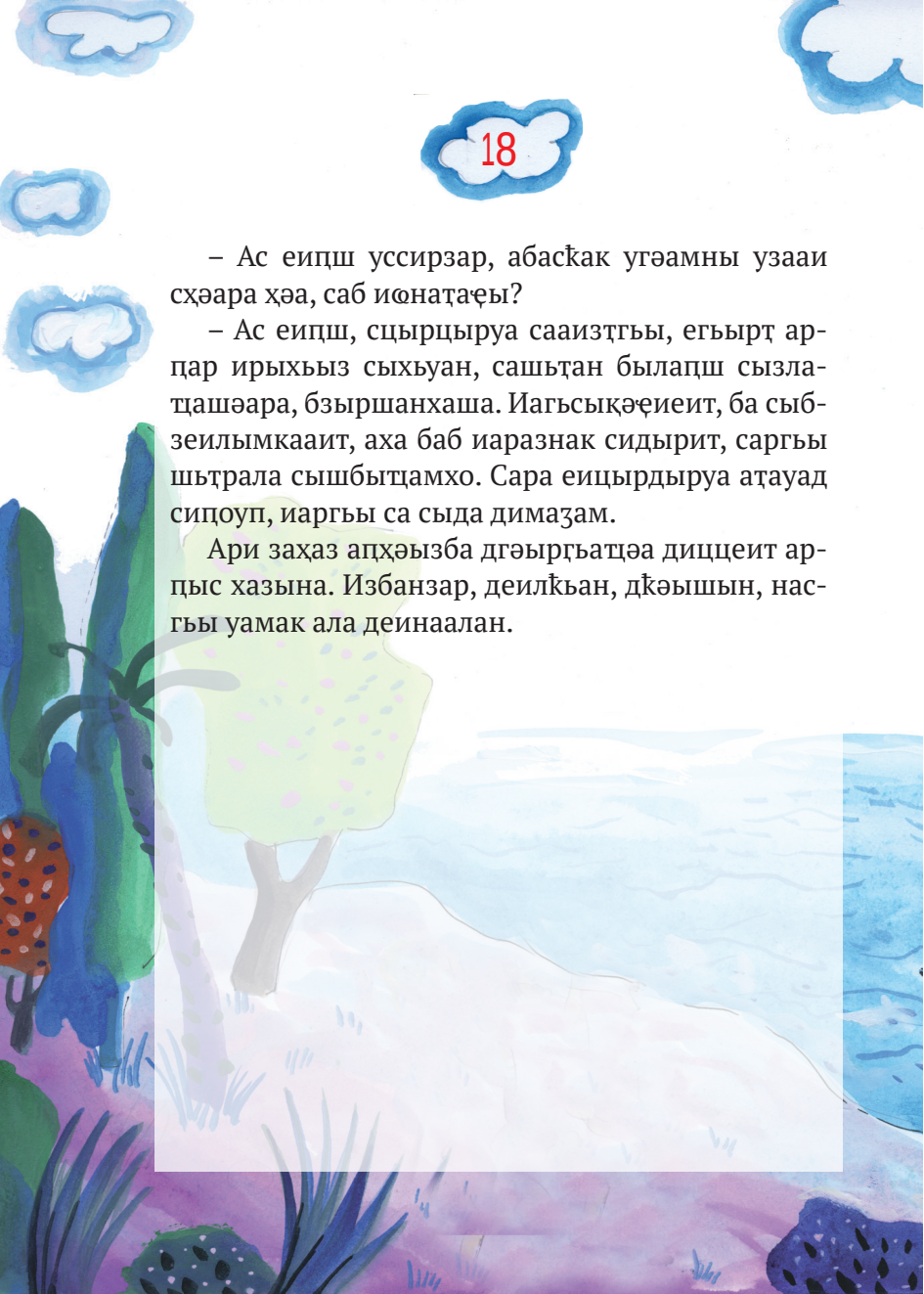
– Аиаша ухәейт арцыс, уа уейцш айҕамс ида
цсыхәа лымам сызғаб, иааиуа асабша уааи, дыр-
хианы дустоит сыпҕа, – ихәейт ах, иапхья игылаз
арцыс дышбашамыз дырны.

– Апхәызба илаҳаз деиланагеит, аха лаб иажәа
хыцашья амамызт. Иааит асабша, дкылсит арцыс,
аха иубахьоу дабакоу, деилахәоуп деилфацаза,
азғаб дызларго афелетон хыцәцараха ейбы-
тоуп ейкәыччо, зегьыкам арцар реы хазынақәа
ирықәтәоуп, атацаагарашәа хәо ашта иааталт.
Ицбалшьейт апхәызба, дагьиазтцааит:

– Ас еипш уссирзар, абаскак угтамны узааи схаара хәа, саб ионатаҗы?

– Ас еипш, сцырцыруа сааизтгы, егырт ар-
пар ирыхъыз сыхуан, саштан былацш сызла-
ташәара, бзыршанхаша. Иагысыкәҗеит, ба сыб-
зеилымкааит, аха баб иаразнак сидырит, саргы
шытрала сышбытхамхо. Сара еицырдыруа атауад
сипоуп, иаргы са сыда димазам.

Ари захаз апхәызба дгәырҗатәа диццеит ар-
цыс хазына. Избанзар, деилкьан, дкәышын, нас-
гы уамак ала деинаалан.



ХТАРЦА ШКЭАКЭА

Ажэйтэ зны дынхон туцьарк. Ипхэыс ахша-роура дахыпсааит. Дизынхеит ипха пшза хэычы. Ишцаиурыз, даеазэ дааигар акэхеит. Анпса ахэычы длаазеит. Аха илызхауа даналага, уамак ала дыпшзахеит. Анпса, лара латцкыс деиғхар хэа дшэан, дгыгылго далагеит, матцуотдас дныкэылцо далагеит, илшэылтцомызт, илхалтцомызт, тцкы затцэык илшэыз ала дныкэон.

Сыпха затцэы ибзианы дзеилахэамзеи хэа, лаб дантаалак, ла лхата илтахзам хэа, дылжэон лхатца анпса. Аб дхэаахэтфын азы аоны, шама-хамзар, дубазомызт. Анпса уи лхы иархэаны, ишаалгэацхо дныкэылцон атыпха пшза Мадина.

Мадина лгэы аныпцтэалак, лан лнышэынтрахь дцон, уака дтэаны лызхара дтэыуон. Лыгэты-хақэа лан илзеиталхэон.

Енак, анышэынтрае данааи, еыхэак пшзаза анышэынтра иадгылоуп, усгыы ғаанатит уафы-тэыотса бызшэала:

– Ахатдаматәакәа скәадыр ихшьуп, ибышәтца, нас ахтарца шкәакәа бхатца, бааины бөыжәла, хар змам ауаа рышкәа бызгоит.

Мадина лееилалхәеит, ахтарца шкәакәа лхалтцеит, зегъыкам арцыс заманахеит. Ахьшәтхәа дынеыжәлан, ағәра лкит, нас аеы дама аёынанахеит, ипыруан, ацша еипш иласын. Ацхәызбагы дөыбгаказаха даакәгылт, лөы ағәра лөаларцсны икны, лыбга еихамсзо.

Аены аныхәа ду цон ах иаштәёы. Шәәхәаран, кәашаран, ашьтахь, арцар рыкекәа инарыкәтәан, ирызбеит еисарц. Мадина лөыхәа неины инарылагылеит. Зегъы дрылчцауан ах ица. Дзыкәтәаз аеы ухәару, иматәа, иабцар, улапш узыкәгомьызт. Мадина уи лылапш ихын, даара дшылгәапхаз мөашьо.

Итқьеит аекәа, инеиуан урт зегъы еилагыланы. Ах ица дрылтәәраа иёынеихеит, уи инаишьтәлеит Мадина лөыхәа, акыр аамтә еивагылан аекәа, нас Мадина лөыхәа аапкзеит, ацша еипш иласны аёынаннахеит.

– Дызустада ари арцыс, ихтарца шкәакәаза? – ихыт-хытуан ахәсахөыцкәа ргәы. Ах ица игәы еикәыччон, икалозма иапхәа азә дгылар, игәаг икуан, иагызбеит дихъзаны дтаирхарц.

– Сыцсыр стахым, аха сєыхəа иауам, – игон харантə Хтарца шкəакəа ибжы. Уаха уаф дааи-хымзакəа, Хтарца шкəакəа аиааира игеит. Ах деигəырґан, имацəаз ааимґихын, ииааиз ар-цыс инапы ианитцеит. Ах днаиеихырхəаны дын-сєжəлеит Хтарца шкəакəа, нас ахыкəалаа еипш исєынеихеит. Ах ица уи дишьталеит игəы пыжə-жəо, азəы дииааир калозма? Инеиуан асєкəа еишьтаґыланы, апхьа инеиуаз, лгəы бзиабарала итəын, ашьтахь илышьтаз, лгəаг дыкны дагон.

Хтарца шкəакəа дназеит анышəынтра аґынза, илшəыз аалшəылхын, лытцкыжə лхалырцеит, нас лан лнышəынтра дынтацалан, ак камлазасшəа, лхы налыкəас днатəеит, асєыхəаґы нытбаба ицеит.

Ах ипа дназеит анышəынтра аґынза, днапшы-аапшуа даатґылт:

– Абра асєуаф хатца, ахтарца шкəакəа ихатцаны дбымбазеи? – сєааитит, анышəынтра итаттəз апхəызба ихы налықəкны.

– Мап, мап, дсымбазеит, – сєаалтит лхы дымсəахазакəа.

Ах ица акыр деимдеит, аха уаф димбеит. Дгьс-жьны дааит апхəызба дахьтəаз. Илапш инытцашеит амацəаз илымґаз, гəсəарак иоун сєааитит:

– Ибымгоу амацәаз бызтада, Хтарца шкәакәа иоума? Ацхәызба лнапы лтцәахит, аха уи илымғаз ах ица ибахъан.

– Арахъ бтытцны исахәи Хтарца шкәакәа дахъ-цаз, уажәшьта мап кышьа бымазам. Мадина цсыхәа лымамызт акынтә, лхы цәырылгар акә-хеит.

– Уаасзыцшы абни адәафы, убрахъ днасышь-туеит узышьтоу арцыс, нас шәеицәажәап иареи уареи, – лнапы лырххан, илырбеит иахъеикәшәоз атып.

Мадина ләыхәа дапхъеит, лееибылтеит, ах ица дахъылзыцшыз атып ашқа ләыналхеит.

– Узымцеит, Хтарца шкәакәа, иудырузааит суаажәлар рапхъа сышурцхашъаз, иахъа ҳамч пахшәароуп, хуазәык, адунеи данызаароуп! – җааитит ах ица днеицыххыланы.

– Ибзиоуп, сах ухатцкы, сара истахымызт суапысыр, аха сәыхәа нкылашьа амам, азә ацхъа дгылар қалазом, аҳа, усыхъзозар, иутаху сызуы! – лхәан, ахыкәалаа еипш, ифынеихеит Хтарца шкәакәа. Итқъеит аеыоқәа, аха аеыхәа хъзашъа амоума, ацшалас еипш, икәпраа ице-ит. Ах ица акыр дыот, аеыхәа нкылан иахъгы-лаз дахъзеит.

– Аеырыѳраѳ уара усиааит, аха махѳѳала хаибашыроуп, иаѳиааиуа даабароуп иахъа. Дгылан Хтарпа шкѳакѳа деипѳхъѳыцуа, бзиа дламхабеит аѳ иѳа, настгы, аѳ иѳа махѳѳала дшизымиааиуаз лдыруан, иагъылгѳагъит, лыхтырпа лхылхит, лыхцѳы қамызуа лыбѳа инықѳсеит. Иибаз изымбатѳбарахан дгылан дшанханы арѳыс, иаѳхъа дгылан апѳѳызба замана мрада дкаѳхо, мзада дкачѳо, ари леипѳш иѳшзаз, еиналаз аѳыѳѳа димбацызт.

– Бабатѳиу, настгы чкѳѳынѳас бзеибыѳоузеи, бара беипѳш ахазына?

– Санѳса сықѳлыргылом, саб даныѳѳоуи даныѳѳами еиѳароуп. Сара сшубо сыѳзо адѳы сықѳуп, хатѳаматѳала сѳеилаѳѳо.

Аѳ иѳа дигѳапѳеит апѳѳызба, лаб ауаа иниѳеит, упѳа дсыт хѳа. Аѳуѳѳар дгѳыргъѳеит, ас еипѳш анасыѳ иѳѳа иахълоуз. Уаѳытѳѳѳа ишимбаѳ матѳала деибыѳтаны, ахъи аразни налыѳѳѳаны аѳ иѳа диѳѳеит. Чарахеит, гѳыргъарахеит аѳ иѳнатѳа ари леипѳш ахазына данырба.

ЗЫЗЛАН

Дынхон дынтуан ахак, Сафарбеи захъыз. Шықәс ҫынҫажәа дырталон, аха атаацәара да-ламлацызт. Иара иааигәапхаз лыда, азәы аҫны дыҫнеигалар итахымызт. Акыр ахәсахәычқәа идеырбалон, аха иара игәапхоз хәа уаҫ дры-ламызт. Иани иаби даара ргәы иалан, рыцкәын итаацәара рымбақәа рынарцәымҫа иқәлар хәа. Рца илымха тырқьахьан, аха дара ирхәоз иха-ҫы инеигомызт. Занаатс имаз ныкәаран, шәа-рыцаран. Еидысларак қалар, иара зегь рацхьа днеиуан. Агәымшәареи афырхатцареи еснагь иара ицныкәон. Ихъзи-ицшеи нхытц-аахытц инеҫхьан. Азәырҫы иртахын иуара, аха иара ды-ццакуамызт. Зны шәарыцара хәа, иҫызцәа има ашьха дкыдлеит. Хаха-хымш ахрақәа ирған. Қәасаби бғацъмеи ндыртцәазеит. Ацшьымш рзы аҫнықа рғаархеит. Рыеқәа ирзышьтымхуа

аидара иатцан. Ифызцәа дырзымпцшкәа, рап-
хәәка ифәаихеит Сафарбеи. Лассы ифны дна-
зар итахын, аиашаз, акыргыи даапсан. Архака
данылбаа, зык насықәыстәап игәахәын, азиас
ашка ифынеихеит. Абна дылсны днеир акәын.
Азы ааигәара анеиха имазақәа, ихааза шәахәа-
бжык илымха иаатаст. Дызустоу збандаз хәа,
иезо днеиуан уи атыц ашка. Абар, азы дазааи-
гәахеит, ачыққәа дынрыхан, акылпшра днала-
геит. Азагәта агәгәахәа иахьеилатәоз, хахә дук
тажын, уи ахахә дықәтәан лхы лхәон хътәы
ххәала зеипш дыкам апхәызба пшза, лан дшаа-
лыхшаз матәа лышәзамкәа, лыхцәы қамызуа
илықәжыыз датәахуан. Ах ица дтәан дшанха-
ны, ари лфыза апшза дааизар димбацызт. Лхы-
лфы асы атқыс ишкәакәан. Лылақәа ракәзар,
ажәфан еипш ииатцәан. Лыхцәы хыпшшәыла
қамызуа, лшәапафы илеиуан. Дтәан Сафарбеи
дымқәацо, ипсыц алага-фәгара дакәытцны.

– Даазгазеи ари леипш апшза арака, насгы
излалгәағзызеи азеибафарафы аеыкәабара?
Дтәан цытрак дхәыцуа, игәгы инташәеит ееи-
рак шыкамыз, иахахьан Зызлан лызбахә, аха
астцәкьа ааигәа димбацызт, иагьызбеит, дыз-
устазаалак ипсы таны дышлышьтымтцуа, уаф

инапафы дизаагозар, убри лыда уаф дшимго ала.

Апхэызба дтэаны лхы лхэон, леылкэабон, ахахэ днықэтэан уафы ишимбац ала ихааза ашэа лхэон, уи лыбжыы захалакгыы датэнатэуан. Арпысгыы, дтэан ҫымт изхара дызлыхэампшуа, дгылан ацашыа дақэымшэо, ус аамта акыр инаскеит, атыпха азы дналапалеит, уаха лыхабар камлеит. Дацэымшашыо еиликааит уи Зызлан шлакэыз, аха игэы иташэаз акэиц ырцашыа амамызт. Аоны дахыааиз, ифызцэа аахыан, гэыр-гыаран, чаран. Сафарбеи днеины итыцафы днатэит, аха ила акы або дыкамызт ихы-ипси зегыы Зызлан илыцын. Игэы дмыреыгыырц азы ивагыежыуан ахэсахэыцқэа, аха иара ила акы або икамызт. Зегыы еицгэартэит игэы айкарамра, аха илацэажэомызт, даапсазар акэхап хэа агэра ганы.

Уаха тынч тэашыа имамызт, иаашар хэлаанза днытцаба дцо далагеит, дахыцо-дахыаауа уафы издыруамызт, ифызцэа гэакыакэагыы игомызт. Дааины азиас дынхықэтэалон, дылзыпшуан апхэызба. Жэамш ракара аатцхыан, изымчхазт ибжыы налықэиргеит.

– Бысцэымшэан, жэамш раахыс абра сыбыпшуеит, уаха сылшом, икалозар ажэак сахэа,

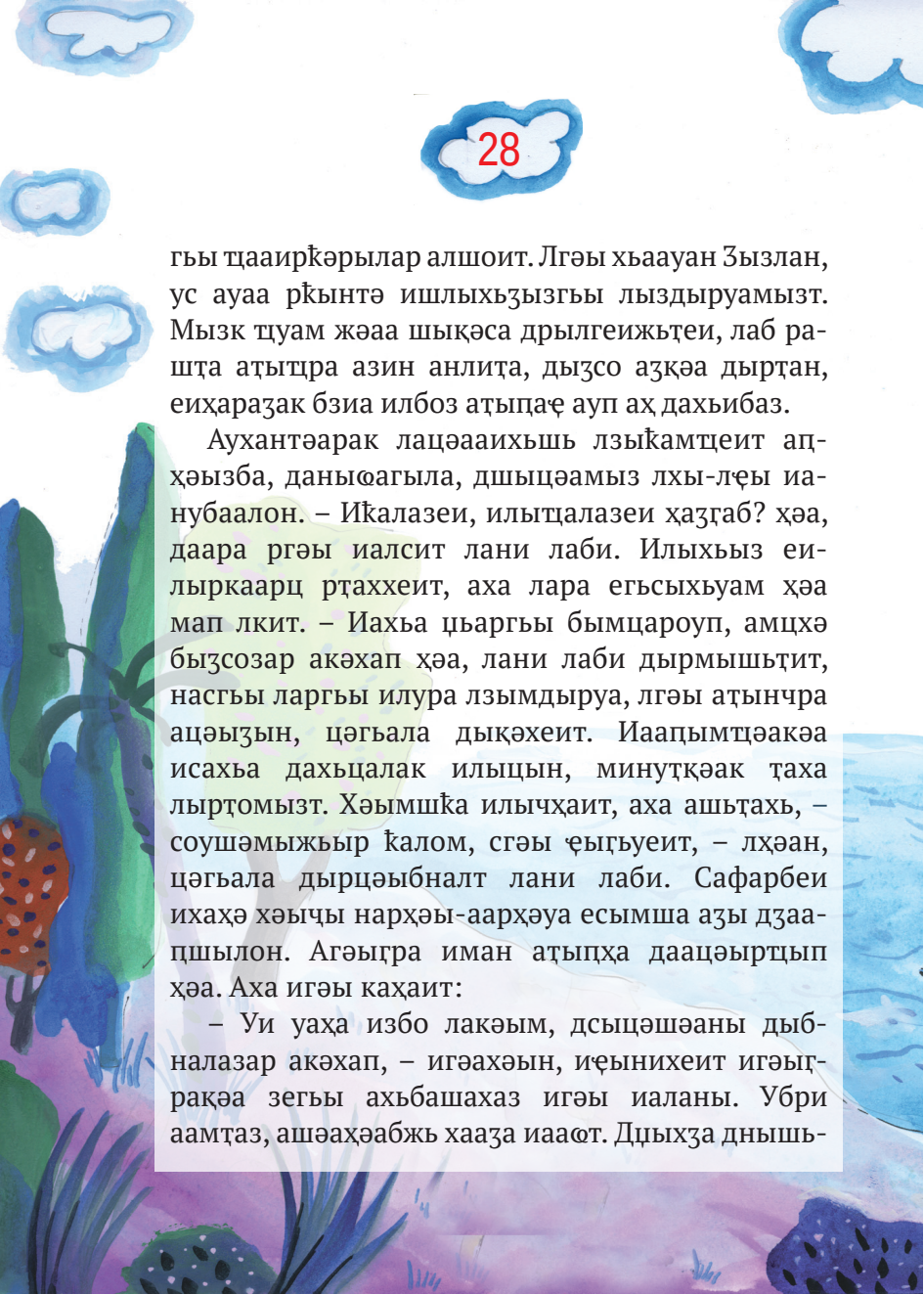
ма сшы, мамзаргы сеикэырха. Гэвара змамыз апхэызба асеипш абжы анлаха, азы дынзаапалт, уаха лхабаргы камлеит. Дцэыртцит Сафарбеи, азы днеины дынхыкэгылан, усгы ғааитит:

– Шықәса ынфажәа сныртагылт, аха ари леипш апшза дсымбацыт, сгәы хыт-хытуа сына-сып сазыпшын, уи ба бакәхеит, бысцәымшәан, бцәыртц, иаураны иказар, ҳацстазаара еилахтцап, быпсы таны бгәацәыхәажәа схәом, бара бзын сы-коуп, сыбжы бахауазар, настгы ааигәа быказар, зынза сәаастамзар, дыргак сыт.

Дгылан акраамта азы дхыпшыло, ашьтахы, иапхәа хахә хәычык нкашәеит.

– Итабуп, уажәазы уигы акыр иапсоуп, иахәла уаха басхәом, ибасхәаз базхәыц, бақәшахатзар, уатцәы уажәаны сааиуеит, бысзыпшыз, – ихәан, ихәхә хәычы ицыба интаиршәын иҕынеихеит.

Апхэызба дызсо азы далан, афныка ахынхәра иаамтан, аха арахь ак лыхозшәа лбон, дгәыр-гәарызу дгәаарызу лыздыруамызт. Илбаз арцыс ларгы лгәы изцеит, дхаракза, дыпшзаза, ихәхәы еикәатцәа пхәхәаны, иеилахәашьа, ицәажәашьа, зегь иаразнак дыртәыртәит, аха ишпакалцари азы хәынтқар ипха затцә, икалома ауаа дрыццар, лаб деилагоит, азқәа зегь хыжжышт, адгыл зе-

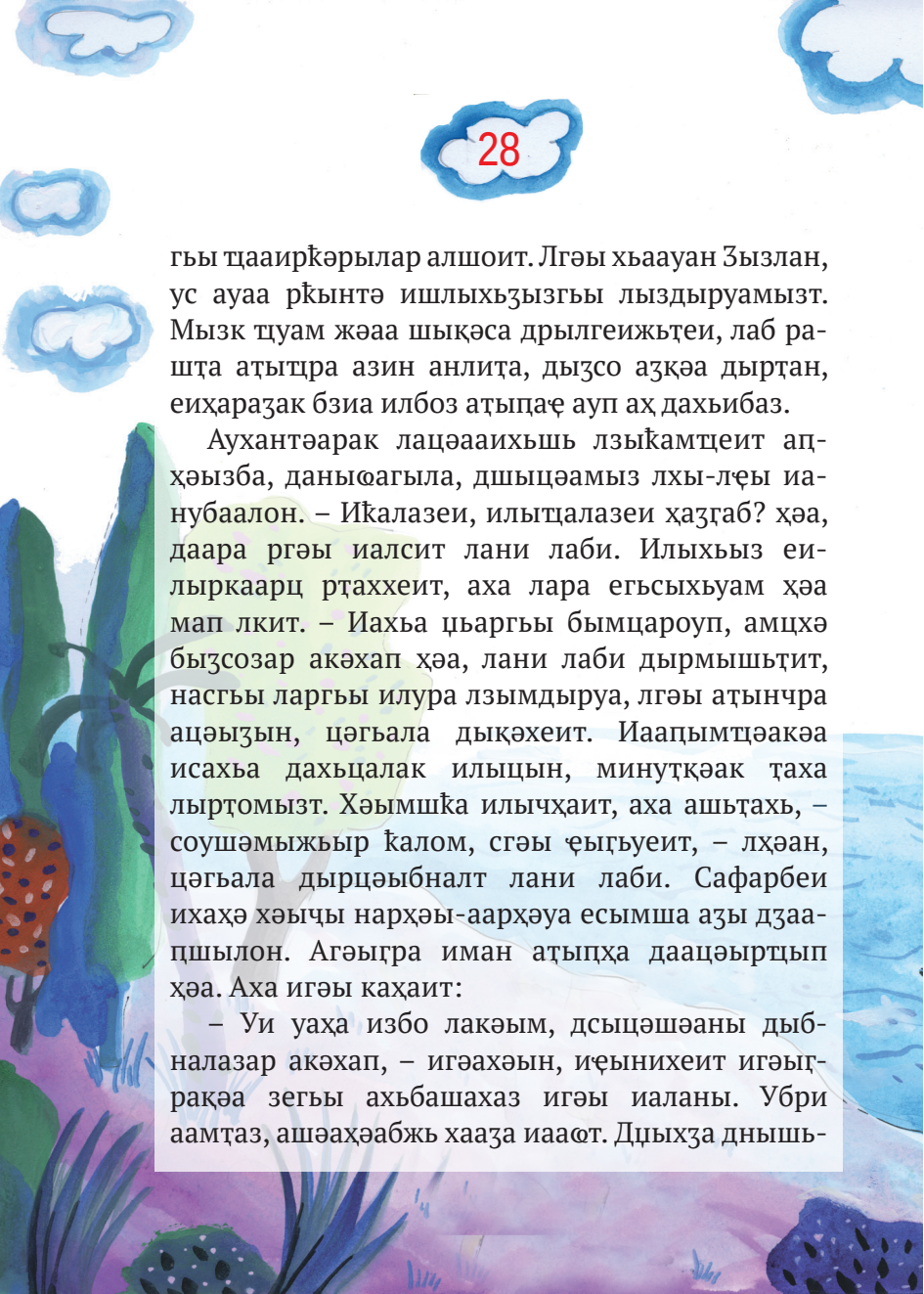


28

ггы тѡаиркѡрылар алшоит. Лгѡы хѡаауан Зызлан, ус ауаа ркынтѡ ишлыхъзызггы лыздыруамызт. Мызк тѡам жѡаа шыкѡса дрылгеижѡтей, лаб рашта атытѡра азин анлита, дызсо азкѡа дыртан, еихаразак бзиа илбоз атытѡѡ ауп ах дахыбаз.

Аухантѡарак лацѡааихъшь лзыкамтѡеит ацхѡызба, даныѡагыла, дшыцѡамыз лхы-лѡы ианубаалон. – Икалазеи, илытѡалазеи хѡзѡаб? хѡа, даара ргѡы иалсит лани лаби. Илыхъыз еилыркаарц рѡаххеит, аха лара егъсыхъуам хѡа мап лкит. – Иахѡа цѡарггы бымцѡароуп, амцѡхѡ бызсозар акѡхап хѡа, лани лаби дырмышѡтит, настггы ларггы илура лзымдыруа, лгѡы атынчра ацѡызын, цѡгъала дыкѡхеит. Иаацымтѡѡакѡа исахѡа дахѡцалак илыцын, минуткѡак тѡахалыртомызт. Хѡымшкѡа илычѡаит, аха ашьѡахъ, – соушѡмыжыыр калом, сгѡы ѡыгъуеит, – лхѡан, цѡгъала дырцѡыбналт лани лаби. Сафарбеи ихѡхѡ хѡычы нарѡхѡы-аарѡхѡуа есымша азы дзаацшылон. Агѡыгѡра иман атыцѡхѡа даацѡыртѡып хѡа. Аха игѡы кѡхѡаит:

– Уи уѡхѡа избо лакѡым, дсыцѡшѡаны дыбналазар акѡхап, – игѡахѡын, иѡынихѡеит игѡыгѡракѡа зеггы ахѡбашахѡаз игѡы иаланы. Убри аамтѡаз, ашѡахѡабжѡ хѡаза иаѡѡт. Дѡыхѡа днышь-

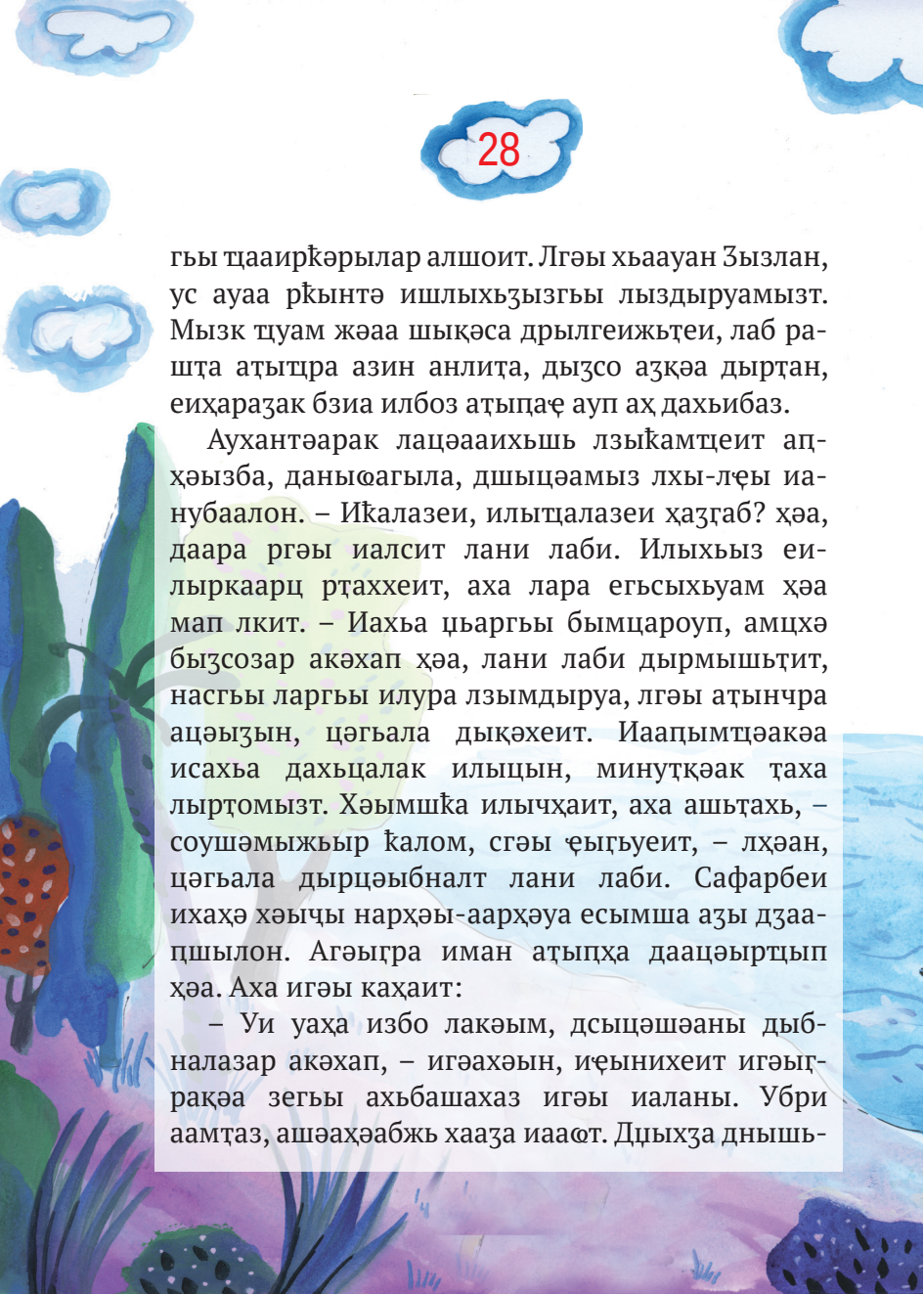


28

ггы тѡаиркѡрылар алшоит. Лгѡы хѡаауан Зызлан, ус ауаа ркынтѡ ишлыхъзызггы лыздыруамызт. Мызк тѡам жѡаа шыкѡса дрылгеижѡтей, лаб рашта атытѡра азин анлита, дызсо азкѡа дыртан, еихаразак бзиа илбоз атытѡѡ ауп ах дахыбаз.

Аухантѡарак лацѡааихъшь лзыкамтѡеит ацхѡызба, даныѡагыла, дшыцѡамыз лхы-лѡы ианубаалон. – Икалазеи, илытѡалазеи хѡзѡаб? хѡа, даара ргѡы иалсит лани лаби. Илыхъыз еилыркаарц рѡаххеит, аха лара егъсыхъуам хѡа мап лкит. – Иахѡа цѡарггы бымцѡароуп, амцѡхъ бызсозар акѡхап хѡа, лани лаби дырмышѡтит, настггы ларггы илура лзымдыруа, лгѡы атынчра ацѡызын, цѡгъала дыкѡхеит. Иаацымтѡѡакѡа исахѡа дахѡцалак илыцын, минуткѡак тѡахылырѡомызт. Хѡымшѡка илычѡаит, аха ашьѡахъ, – соушѡмыжѡыр калом, сгѡы ѡыгъуеит, – лхѡан, цѡгъала дырцѡыбналт лани лаби. Сафарбеи ихѡхѡ хѡычы нарѡхѡы-аарѡхѡуа есымша азы дзаацшылон. Агѡыгѡра иман атыцѡхѡа даацѡыртѡып хѡа. Аха игѡы кѡхѡаит:

– Уи уѡхѡа изѡо лакѡым, дсыцѡшѡаны дыбналазар акѡхап, – игѡахѡын, иѡынихѡеит игѡыгѡракѡа зегъы ахѡбашахѡаз игѡы иаланы. Убри аамѡаз, ашѡахѡабѡж хѡаза иаѡѡт. Дѡыхѡа днышь-



28

ггы тѡаиркѡрылар алшоит. Лгѡы хѡаауан Зызлан, ус ауаа ркынтѡ ишлыхъзызггы лыздыруамызт. Мызк тѡам жѡаа шыкѡса дрылгеижѡтей, лаб рашта атытѡра азин анлита, дызсо азкѡа дыртан, еихаразак бзиа илбоз атытѡѡ ауп ах дахыбаз.

Аухантѡарак лацѡааихъшь лзыкамтѡеит ацхѡызба, даныѡагыла, дшыцѡамыз лхы-лѡы ианубаалон. – Икалазеи, илытѡалазеи хазѡаб? хѡа, даара ргѡы иалсит лани лаби. Илыхъыз еилыркаарц рѡаххеит, аха лара егъсыхъуам хѡа мап лкит. – Иахъѡ цѡарггы бымцароуп, амцѡѡ бызсозар акѡхап хѡа, лани лаби дырмышѡтит, настггы ларггы илура лзымдыруа, лгѡы атынчра ацѡызын, цѡгъала дыкѡхеит. Иаацымтѡѡакѡа исахъѡ дахъѡдалак илыцын, минуткѡак тѡахалыртомызт. Хѡымшкѡ илычѡаит, аха ашьѡахъ, – соушѡмыжъыр калом, сгѡы ѡыгъѡеит, – лхѡан, цѡгъала дырцѡыбналт лани лаби. Сафарбеи ихѡѡ хѡычы нарѡѡы-аарѡѡуа есымша азы дзаапшылон. Агѡыгѡра иман атыцѡѡа даацѡыртѡып хѡа. Аха игѡы кѡѡаит:

– Уи уѡѡа избо лакѡым, дсыцѡѡѡаны дыбналазар акѡхап, – игѡѡхѡын, иѡынихеит игѡыгѡѡѡа зегъы ахъѡаѡахѡаз игѡы иаланы. Убри аамтѡаз, ашѡѡѡѡѡѡѡѡ хѡаза иаѡѡѡѡ. Дѡыхѡа днышь-

хынгылт Сафарбеи, акраамта изыгәагыуамызт ахьацшра, ашьтахь ианигәагъ, инахарамкәа ацакәа дықәгылан дшәахәон игәы ҫызкааз ацхәызба. Уи убас еипш дыцшзан, настгы митәшәа деибытан, илшәыз атқы ашәахәа иахылтцуаз ула хнакуан, еилаарцыруан хкы рацәала. Илхаз ахылца бырлашла иқәтқан, уи леибыташыа злақаз ала, азы дахымшеит, аха ажәфан ақынтә дылбааит угәахәуан.

Иихәо иҫамшәо дгылан Сафарбеи, азы шыцәаз избаз дифызан, иацхәа дгылан анцәахша, ашәа хәо, илхылтцуаз абжыхаа апсабара арцәон, атцарақәатцәкәа рҫы еихакны илзызырҫуа иаатгылт.

– О, сыхаара, сымрашаша, ба быда исымам апстазаара, сгәы атынчра ацәбырзит, ирласны бызхытц са сышкә, мамзар, была ишабо азы сеастоит, итытцааит нақ сыцсы, бара быда хәарта сымам, – дгылан лҫацхәа ишәмхы арсны зеипшыкам арпыс ихы икәәе. Лгәы иазымчхаит Зызлан, ас еипш иқаз ажәақәа. Арпыс ишкә лҫаалхеит, дааиуа-дааиуа иацхәа лҫаанылкылт, иара игәагыны ихы дызҫахом.

– Угыл, арпыс, уа уеипш икоу ашәмхарсра иатәам, излазбо ала зынза ухы еилазгазаап,

иухәаз саҳаит, аха сара азыхәынтқар сипҳауп, саб арахь шәа шәышқа сааир имуазар акәхап, иуа-схәара сыздыруам, саргыы сгәы атынчра ацәы-зит, аха сара схала исызбо ус сымам, саб дсыз-гәаар, хәыцәагы иаразнак хәқәигоит.

Дгылт Сафарбеи, иааникылт апхәызба лнап-қәа, лылақәа дырхыпшыло җааитит:

– Сыхаара, схы еилазгаз апхәызба, сгәы атын-чра ацәзырзыз, истахуп хәцстазаара еилахтар, бара сбатәабшьозар, ихатца, быда цстазаара шысмам.

– Ус ахьцоухәо арцыс, усатәасымшьозар ара сааины сгылорма? Убри аамтаз азыгәтахьынтәи бжы цәгьак ааот, апхәызба апшатлакә еипш акы даашьтнахын, дама ағынанахеит, арцыс-гыы агәақхәа азы наижәлан дықәызәзәаа дама ағынанахеит. Машәыршәа, тцлак амахә имцыхьашәан, цәгьала иеникылеит, акыр аамта азы еи-лашуан, еиха-еиха аҗада ихалон, Сафарбеи ии-кыз амахә абыржәымзар абыржәы азы итцжәаны иагоит хәа дшыпшыз, азы иагхо иалагеит. Азы анеикәтәа, дызхытит, аха цсы ихазамкәа. Апхыз далазшәа акәын дышгылаз. Ихы кны днатәеит, иизбара изымдыруа, ихәғы иаанхаз апхәызба лсахьа деиланагон, аҗныка сцаргыы избозеи, ус-

ггы лыда цсыхэа сывам хэа игэхэын, днелны азы дынхыкэгылт, нас еиха иахьеибафоз дыцан длалапалт, уи акэхейт, дама афынанахейт, иара алтцрагы иеазимкит, исыхыша сыхааит хэа. Уи аамтэз зызлан лаб ифэпхэа дгылан.

– Дафазны убри афыза быдызбалар, ишбанасмыжыуа бдырузааит, ауааи хареи хаймфалацэам, урт рыцстазаара кыфуп, урт рахь бцар, баргыи ус бкалоит, хара зкышыкэсала хэпсзом, изыбтахузеи, нак ибхаршт!

– Саб, иагыа усызгэааргыи аиаша уасхэар стахуп, сара убри сзацэажэоз ида азэи бзиа дызбараны сыкам. Снасыпдахар утахызар дшыи, ипсы танаты сизымхэицлар калом, абыржэйткэа азы даналумга, сфысшыуейт саргыи. Ида цстазаара сывам.

– Уажэйткэа азы ныскылоит, амала, бара бкынтэи уаха абри афыза ажэа смахароуп.

– Ибзиоуп, саб, – лхэан нак дындэылтцит, лахтынра ааигэа днелит, игэалтэит азы азэи дшамаз, нас ашышыхэа дынтцаакэрылт, лара дныкэтцэиан уахь лфыналхейт, агэфара лоут еей шыкамлоз, азы дналапалан атца дцеит, данцшы, ларцыс хазына ипсы аизгара дафуп, апсызкэа идеизалахейт. Ахышэтхэа даашьтцаа азы дна-

лылгеит, иарггы ицсы ефиган, ашацахәа днықә-
тәеит.

Апхәызба, даашьтпаа аоныка дигеит. Еила-
геит ажәлар, ас еипш апшза дрымбацыт. Бзиа
еибабеит Сафарбеи лареи. Убри нахыс лып-
стазаара лыпсахит Зызлан. Ауаа реипш лып-
стазаара иркәфит лаб, уахагы еибамбеит
лтаацәеи лареи, ауаа рышка апстазаара еиғал-
шьеит «Зызлан».



АМШЫН ҲЭЫНТҚАР ИЦА

Инхон-интцуан ешьеи-еҳәшьеи. Урт шыхәыч-қәаз рани раби цсит. Агәылацәа нарыцхраан, ахәычқәа раазеит. Рхы иахәо ианыкала, рыфната дмырзит. Ешьеи-еҳәшьеи ирызхаит, ицшзахеит. Еихаразак – азғаб, убри афыза цшрак шытылхит, дызбоз зегы краамта рылацш лыдхалон. Лашья лхала шыафак днаишытуамызт, иахыцалакгы еи-цызар акәын.

Амшын афықәан инхон дара. Аха шаароулак, амшын ахь ифуан, азы рыгеналацсаны, ацсызқәа реицш изсо инхылон.

Ғнак зны, ишықартцац еицш, амшын ахь рфынархеит. Амшын уи аены уамашәа ихәашьын, иаакәымтцзакәа агәамсам аанагон. Уамашәа ибаны акәарафы реааныркылт цытрак. Аха азғаб илзымчхазт, леааилыхны амшын дталеит. Лнапала агәамсам нацхьацо, дызсо лфыналхеит. Ус амшынгы аґааиқәнакызшәа лбеит.

– Узгылоузеи, мшэан, уееилых, умбои амшын ацкъахара иафуп, – ҫаалтит азҫаб лашья ишҫа. Абригь аалхэеит, цәкәырца дуззак аҫаанахан, азҫаб даашьтцаа дама аҫынанахеит.

– Усыцхраа, абаапсы, иумбазои, ацәкәырца сагоите! – знызатцәык лыбжьы аагеит апцхәызба, уаха аҫтыхагы лмазеит – ахыкәалаа еипш, дышьтцааны аҫынанахеит ацәкәырца. Амшын дышзацәымцоз анылба, исыхылакгы сыхбааит лхәан, лнапқәагы ркьара дакәытцит. Аха, уамашәа иубаша, азәы дникилозшәа лбо далагеит. Ус амшын нтдәеит, аха ацәкәырца дшагац дагон, дама ицон ишьтхысаа.

– Бгәы ртынч, иахьарнахыс сара быстәуп, – бжык лгәы иаакәсит, ашышьыхәа адгьылгы дныкәгылеит.

Илаҳаз цьашьо днапшы-аапшуа, дадырсызшәа дгылан апцхәызба. Лапхьаҫа данынапш, хәхәтә ҫын дуззак гылан ицәыжәжәарза. Дшыпшуаз, ашә аатит, даадәылтцын зҫабк лара лышҫа лҫаалхеит.

– Бааи, халашара хәхкәажә, хабзыпшиижьтеи кыр цуеит, – ҫаалтит аматцуопцхәызба.

Усгы уаха царта лымамызт аҫынтә, илцылаз апцхәызба длыцны аҫны иныналт. Дахыныо-

налаз лылапш зыдхаларыз хэа акгы лымбейт: ицэыџџажэа икоуп ауаҥах, стол дук кэардэыжэқэак адгылоуп, зегынцъара ичышэуп.

Азэы амымеикэара ихарцаны ауацъақ дыгхэатэоуп, иааизгы дырхамтцгылт. Икараха иказ апцхэызба кэардэк даахан днатэеит. Амацуфыпцхэызба уафы ишимбац астол лырхиеит.

Амца иехэатэаз ахатца дааины астол днахатэеит, усгы ҕааитит:

– Сара соуп бымтцпаа баазгаз, арантэи цашъа бымазам, бзиа узбоит, суццоит хэа бхала ибхэаанза.

Узыццо дабакоу: ипатца иҕабаба, ихцэы еилажэжэа иқэпсаны, уахыхэапшуа тцлахэыстак дтэоуп угэахэуан.

– Сыпсы танатцы уи афыза ажэа сара скынтэ уақэымгэыгын, сөыкнаҳаны сөысшыыр еигъми, – ҕаалтит апцхэызба. – Сашъа сара стдыхэала акы ихы иазиур, исыпсыхэоузеи, – лхэан, аеырхэа инеималтэан атцэуара далагеит.

– Бгэы ртынч, уи акгы имыхъзеит. Дкэапца ифны дтэоуп. Уи атцкыс еигъуп, хэычык акы бнацхар, ибтахы-ибтахым, бсышыцылароуп, уаха псыхэа бымам, – ихэан ихэы днахан, изхара ыфаны, уаха ажэак мхэакэа, итыпахъ днатэеит.

Апхэызба илахаз даара ицъалшьеит, бзиа ил-
бо дабакоу, илакта тырлашыцааны, ицатца ифа-
баба, ҕаастак дтэоуп. Аха уаха ҕылымтит, икало
збап хэа лееикэкны днатэеит.

Ииасит амшқәа, азҕаб дзықәшэаз дашьцы-
леит. Уафытэыфса акы дадицаломызт, ишылта-
хыз дыкан, крыфара-крыжэра ада ус лымамызт.
Уажэраанза илзымчхауаз ахатцагы дишь-
цылеит, дидтэаланы акрыфара далагеит. Аха
иара ажэакгы леихэом, днатэоит, днагылоит
– уаха акгы. Дашьцылт лтыц ҕыц. Ссирс ил-
боз лыцхызқәа ракэын. Есыуаха днышьтала-
цыцхыаза, ацэа даамтцанарсуан, нас уахашаанза
пхыз ссирк далан. Зеҕыкам арпыск дааины
дналыдгылон, быда цсихэа сымам хэа дма-
танеиуан. Убри арпыс ссир, бзиа дламхабеит
апхэызба, уахгы-еынгы дизхэыцуа далагеит.

Вахык зны ус лызбеит: даба, ацэа сҕасымтапи,
издыруада пхызымзар, абри афнатаҕы замурак
ыказар, сара сыда цсихэа амамзар?

Ишылзбаз еипш иагыкалтцеит, крымфа-
крымжэ, заанатцы днеины днышьталеит, нас
лылацэа неикэыпсаны, дыцэазшэа калтцеит.
Акыр дышьтан ус дзырфуа. Тцхыбжьон азы ача-
рахэа лышэ аатын, азэы дааины дшаалхагы-

лаз лбеит. Зынза лыцсы лзеит. Нас иааиз дыл-
зааигәахан, лылахь днагәзит, усгыы җааитит:

– Зака тјаузеи бзиа бызбоижьтеи, аха бара
хьяасгыы сбымазам, сыҗхәара иаха-иаха икьяҗ-
хоит, лхы җыләааит уи аҗстаа, дышпасиааи. Абри
ихәан, дындәылтцны дцеит. Аухантәарак илбаз
дазхәыцуа дыштан, лацәааихьшыгыы лзыкам-
тцеит, илбоз шыпхызмыз еилылкааит, заамурак
шыказгыы лдырт, аха хәшәыс иамаз хәа акгыы
лзеилымкааит.

Шыжь имгылоз апхәызба шаанза дгылеит,
луада дныфнытцны лҗыналхеит, аха уаҗпсы
длымбеит, ашә кьякьаза иаартын, дхарахапшуа
адәахыы дындәылтцит, уакагыы уафы длымбеит,
дгәырҗатцәа даакалеит: издыруада схы са-
кәйтхазар? Иаразнак ашта дынткьеит, рапхьа
дызнылаз амҗахәаста дыҗуа днанылт. Дцоит
деиханы, лышьтахька дхьампшзакәа. Дцон ус
кыраамта, абна дылаланы. Дышнеиуаз дәхәы-
пшк дазкылсит. Даара дкарахеит, цъара сна-
тәаны сыпсы сшьандаз хәа, лгәахәуа дкалеит.
Дахынапшыз, зтачык лбеит, зык налҗалтәан,
лҗаархышәашәаны, хахәык дныкәтәеит лыпсы
ааиталкырц. Убри аамтазы, «аак-аак» арган, ла
дук налыжәлеит.

– Уаф шәһказами, ала сафоит, ишәымбазои?!
– лхәан, артәәа аатлыргеит. Лыбжыы захаз «лы-
тахмада» абна даалтцын, ала лкәицеит, днеины
дналыдтәалеит ихы кны. Ғымтзакәа итәан ак-
раамта, нас ус Ғааитит:

– Сара бымтдарсны баазгеит, кыр тцуан сы-
лапш бхиижьтеи. Сгәы иаанагон, бсышыцылар,
срыцхашьаны са сҕы баангылоит хәа, аха баша
сгәы сажьеит, иахья агәра згеит сгәыгракәа
шбашаз, иахьярнахыс бхы бақәитуп, абри ам-
оахәаста бнанылар, быфны бнанагоит. Абригьы
ааихәан, дфагылеит, ларгыы дизыпшуа даат-
гылеит, абри акара пату лықәтцаны, бзиа дызбоз
ауафы игәы нлырхар лтахымхеит, усгыы лхәеит:

– Саґоумтцан иахья уажәраанза агәыгра ума-
ны уахьсырпшыз, аха бзиа усзымбеит, ишпазури?

– Абзиараз, сара уаха бныскылом, бымш ааб-
зиахааит, – ихәан, даеазнык дналҒапшит. Игы-
лан ус хамтакы, Ғымткәа еихәапшуа, апхәызба
лгәы тынчымхеит, ус баша днаипыртцны ацара-
гыы лтахымхеит, лызгәык иланахәон абри ауаф
ацхыраара шитахыз, аха ишпа? Лхы иалтон
азтцаара. Илгәағит атцыхәтәаны:

– Икалалакгыы калааит, сызцом сара уны-
жьны! – Уиакәхеит, лытахмада дабакахыз дны-

таба дцеит, – лапхъа дгылан арпыс пшзак, есыуаха пхызла илбоз. Рыцсы неилатцэеит арпызбеи апхэызбеи. Ус ишътууаа акы иаманы идэықэлеит. Ицыруа иалан ахауа, арпызбеи апхэызбеи иахъа агэыргъара ду рыман – илиааит афстаа гызмал.

Кыр тцуан афстаа арпыс исахъа еицакны илымеижътеи, уи лыпхъа дахымгаз азы. Аха иахъарнахыс ихы дақэитуп, деиқэлырхеит апхэызба пшза. Ицоит амшын хэынтқар ишқа. Уигы иахъа агэыргъара изыпшуп: хышықэса тцуеит ица дызны дыкеижътеи, димбазацт.

Икаууа ишнеиуаз ханк афапхъа иаатгылт. Уи ахэынтқаррафы гэыргъарахеит, бжъаха-бжъымш чаран. Ахэынтқар ионата лашеит, ица иақара длеигэыргъеит итацаггы. Ауаа ишътын лашъа дааргеит. Иахэшьа лыхъзала ишэыз ашэы ишэырхит, пхэыс дизырхэеит. Амшын хэынтқар ихэынтқарра ичкэын инапы ианитцеит. Азгаб лашъа даргъажэфаны даарыдгылт.

Инхон-интцуан хъаа рымазамкэа ешьеи-ехэшьеи. Амшын хэынтқар ибзиабара хэаак амамызт, апстазаара бзиа рыманы.

АЛМАС ХАХӘ

Қытак ағы инхон Алхас захъыз чкәынак иа-ни иареи. Ибзиахәза ишыказ акәымкәа, иан дыч-мазафхеит, лхы дамышәо аиарта дылахеит. Алхас уахгы-еынгы хәаас иман иан лчымазара. Амла даиркуамызт, афатә-ажәтә ицшаауан, аха лчы-мазара дизалмыргеит.

Әнак, Алхас илақәа иманы абна дылаланы дышнеиуаз, тейцък дынхықәгылеит. Атцейц рацәак итауламызт, азы ухыцшылартә иқан. Атцейц дынтацшызар, мат хәычык хыршәлан, еихон итытырц, аха ахы изахәомызт.

«Ари ара тытцшә амам», – игәахәын, иаарыц-хаишьеит амат цшқа. Даакәгыежәан, лабак цшааны, атцейц илтейкит. Амат, алаба анаба, ашырхәа иқәлан хыхь инхалт. Алхас амат дацә-шәан, алаба нақ инкаиршәит. Амат ацсы анаиу, иааин ачкәын иацхәа иаатгылт, нас ила ихыц-шыло, җаанатит:

– Даара абзиара ду сзууит уара арпыс, ауаатэыџсеи аматқәеи хайгацэоуп, аха уара уи уазым-хэыцкәа сеикәурхеит саб, аматқәа дреихабуп, сара сзыхәан акы деигзараны дыкам. Уара узыхәои? – ҕаанатит иара ауаатэыџса хбызшәала.

Алхас дшанханы дгылан, ила иабо изхамтцо, нас ус ҕааитит:

– Уара атцеиць узтызгаз, акы сутандаз хәа акәым.

– Уцхамшьан, арпыс, саб уимеигзан, уахәа иутаху...

– Ус акәзар, сара истаху акы затэык ауп: сан агәабзиара лоурц, длеи-џеиуа дқаларц.

– Уаала саб ишқа, хiazтцаап кыр духәозар, – ахәан, амат дәыкәлеит, иара днашьталеит.

Акырза ианынаскыа, амат ус ахәеит:

– Уаангыл, арпыс, сара схала снейроуп, зны икоу расхәап стаацәа.

– Ибзиоуп, – ихәан, даатгылт, игәы хыт-хытуа, иқаларызеишь хәа дыцшуа.

Цытрак ашьтахь, мат дуззак аҕаанахеит аца ацны.

– Исаҳаит абзиара икоутцаз, арпыс, сара акы сеигзом, – ҕаанатит аматқәа рах. – Исымоуп «алмас хахә» – уи даара сеичахауеит, аха мап сыз-

куам. Азы интаршэны уахыки-енаки иургылоит, нас ачымазаф тэыцак лыржэны далаукэабоит – нас акы змыхьуа иеипш дкаххаа даалтцуеит.

Амат ду, афы иаатшэан, хахэык нкашэеит, расак иакараны.

– Итабуп! – ихэан, Алхас ахахэ ачабра илахэаны ицъыба интэитцеит.

Афны дааит дкараха.

Иан ахэшэ лзыкаитцеит – илиржэит, далаикэабеит.

Икаларызеишь хэа игэы хыт-хытуа днышьта-лан дыцэеит.

– Нан, угыл, уан дукэхышааит, ушыцэаз шьыбжэаит! – игэы иныкэфит иан лыбжы.

Ахышэтхэа ицэарта дныкэтэеит. Амра хааза ипхон, иан днеи-ааиуа афны дыфнан.

Убри аахыс, Алхас иихэшэтэыз рацэафуп. Ирхэоит, иахьагы «алмас хахэ» ауаа ирымоуп, рхы иадырхэоит хэа...

МРАМЗА

Ажэйтэ икалаз хтысуп. Ирхэоит Амзеи Ам-
реи дырхылтцит атыпха пшза. Иаглыхьзыртцеит
лара Мрамза. Мрада дкапхон, мзада дкаччон,
леипш апшза дузыпшаауамызт. Дынхон лара
адггыли ажэфани рыбжьара, Ихьытцэцароу ахан
афы. Лани лаби лхашэаломызт, иаалгэапхаз иа-
разнак инарыгзон, аха рыцхарас икалаз, Мрамза
дтыпхахеит, лхала лгэы ыгыгуа далагеит:

– Сшэыхэоит сани саби ажэлар ахьынхо
сшэышьтырц, урт зёу збар стахуп, издыруада ис-
гэапхар, Адггыл афы саангылоит.

Даараггы иргэампхеит ани аби рыпха дзы-
хэаз, аха мапггы рзымкит. Ахьтэы кыбала, рып-
ха дылбаарышьтит Адггыл ашка. Ари леипш
атыпха пшза данырба, ажэлар шанхеит. Лыхьзи
лыпшреи азэырфы хнахит, аха изгэагыадаз
Мрамза лыгэцаажэара. Мрамза даара илгэапхеит

ауаатәыџса, зегъы дрылатцәеит, лыхъз хара инеит. Арцар хазына лышьталт, аха лара илгәапхо дыл-бомызт. Акыр шықәса цеит, Мрамза илызбеит наунагза ауаа рҕы даагыларц.

– Ус акәзар, уаха хара хашқа быхнымхәуазар, далх бхатә џыза бызцынхаша, пату бықәтцаны, бзиа бызбаша, ҳарғыы хҕәы ҳартынчуеит, – рхәеит лани лаби.

Ирызбеит ирылархәарц ажәлар Мрамза, зегъ ратцкыс ицшзоу, еилкьоу, ахшыџ змоу арцыс дыширто.

Еизеит арцар нхытци-аахытци, иршәуп, ир-хоуп, зегъ рыла еибытоуп, аха Мрамза азә дылгәапхом.

Уи аамтаз, Апсны дынхон арцыс еилкья, арцыс еиҕамс Алмас захъзыз. Уи ицшзарей иуаџрей ртәы хара инаџхъан, аха иара ахра, аҕаџа, убрахъ акәын нхартас иахъимаз.

Иаҳаит Алмас Мрамза арцар шлышьтаз, лара уаџ дшылзалымхыз.

Даба, сара дсынасыпзар, игәахәын ҕенак иҕааи-хеит, иеыхәа днақәтәан. Дназеит Мрамза да-хъынхоз ахтынраҕы. Ажәлар еикәшаны игылан. Арцар ракәзар, уаџытәыџса ишимбац еицш еибытан матәалеи бцъарлеи. Ихтарца, икаба

икәымжәы еикәатцәа, иеыхәа дакәтәа деырба-
еырбо, ашта дынталт арпыс цшза Алмас захьзыз.
Ажәлар шанхеит ас еипш арпыс еиекаа, арпыс
цшза дрымбацызт. Иеы дынеыжәцан, Мрамза
лацхәа дынкацеит, усгы җааитит:

– Быцшреи бсахъеи сыла хыркит, Мрамза,
сбатәабшьозар бҗацхәа схырхәоит, җныс исы-
моуп Ажәфан, Адгьыл, занаатс исымоу шәары-
цароуп, хатцароуп, – ишәакъ җыштхны ажәфан
днатцацшит, уака ауарбажә хын ицыруа, ишәакъ
днатцхеит, ахысбжы геит, ажәфан иалаз ауар-
бажә каҳаит.

Мрамза дыцхашәа-цхатцо җаалтит: – Уҗны
угәара хәаас исымам, уеилкьоуп, уцшзоуп, уи аз-
хоит. Иахәа сызлацшыз арцар урылскааит, сгәы
иаанагоит ҳаицынхап ҳәа.

Гәырғарахеит, чарахеит. Ажәлар шәахәеит
икәашеит. Алмаси Мрамзеи рыжәа еибыртеит,
ахыбҗар раазеит имачымкәа.

Иахәагы Амреи Амзеи хааза ирхацхоит, рыз-
габ лынасыц еигәырғоит.

МАКА ЛЫЦСАЗ

Ашыкәс җың ааигәахон. Зегъы аҗазыкатцара иаҗын. Мака хәычы даара деигәыргъон уи аны-хәа, избанзар ахамта цшзақәа дырзыпшың.

– Бабаду, – җаалтит лара, – убри еипш ацсаз цшза сзупшаароуп, хкы рацәала еилаарцыруа, насгъы ауафы иеипш ашәа зхәо.

– Даара адтца ду сыбтеит, с-Мака хәычы, – ихәеит иара. Уи еипш икоу ацсаз азбахә саҗа-хәеит, аха ацшаара даара ицәгъоуп, аха бара сма-та хәычы банахәа, уи сыпшаап.

Мака лабду дшәарыцафың. Иҗааибытан амҗа дықәлеит. Акыр дныкәеит, агеи ашьхеи дырхыст, аха уи афыза ацсаз изыпшаауамызт.

Җнак абна дылаланы дышнеиуаз, җын хәычык ибеит. Икоу збап хәа дахыныҗналаз, ахәыштаара дыгәхәатәан тақәажык. Иааиз данылба, җаалтит:

– Узыргәакзеи, уаазгазеи ас ихароу атәы-лахь, абра сынхоижьтеи ашәарахқәа рыда уафы дсымбац.

– Ас еипш ахара саргыы сымцацыт, аха хкы
рацэала еикэацхо, насгыы ауаф иеипш ицэажэо
ацсаз сыпшаарц сыдылтцеит смата хэычы.

– Иухэо саҳаит, аха уи еипш икоу ацсаз адоуцэа
ртэылаф ауп иахыкоу, насгыы уи рыхычоит дара.

Исыхылакгыы сыхбааит, уажэшьта сызхыатцуам
иҳэан, ахэартлагъ абзиараз хэа налаҳэаны, имфа
дыкэлеит ашэарыцаф.

Хаха-хамш амфа дыкэын ашэарыцаф, ииулак
днеит адоуцэа ртэылафы. Иеытэахны, ахахэқэа
днарывс-аарывсуа дышнеиуаз, бжык хааза игэы
инықэфит:

Сгэы пыртэазеит адоуцэа,
Снага срымазар ахэыққэа,
Рныхэа дузза сырлашон,
Хэықи-дуи сыркэашон!

Абжыы ахьгоз ашқа днацшызар, ипшзаза ацсаз
гылоуп. Днеит ашышыхэа ацсаз ашқа, иқама аа-
тихын ашыапы хитцэеит, нас иаашытцаа деиханы
ддэыкэлеит. Уи аамтаз атэыла бгеит, геи-шьхеи
хыц-хыцит, адоуцэа рытра итыбгеит, руазэк иб-
жыы митэшэа игеит:

– Уарбан изгэағгыз ҳацсаз ахтэара, хара
узымцеит, уцсра снапафы иқалоит!

Днеиуеит Мака хэычы лабду иезо, ипсаз акә-
зар, апсы азеит, аереицьны еитцалеит, икәа ин-
теитцан итцәахит. Уажәшьта маанала дрыцәца-
роуп, ибжыы иргеит ацакья даавтцны:

– Смата хэычы дсыргәырғар стахын, ари ап-
саз шәара ишышәтәыз здырыр сакьысуамызт.

– Ааит, уара арныг, хара хаужьарц уәҗума,
абыржәйтцәкья атцәы уахатцаны узны уахфоит.

– Ибзиоуп, нас ишәымуазар, сәааилысхып,
сзыкәшәаз ауп, шәара шәымца еикәышәтцала.

Хэычы-хэычла днаскьо азыжь дынхыкәгылт,
нас уи хыла дазцеит. Еимдон баша адоуцәа, дахь-
цаз рымбеит ашәарыцаф, азыжь ихгылан ахахә
дыршәуан, ацакьякәа цыххаа икарыжьюан, аха
ргәы аныптцәа игъежыт. Деиханы ддәыкәлеит
итаацәа рышкә

Итаацәа гәжәажәо ишизыпшыз, деибга-деиз-
фыда дхынхәит афныка.

Зегь рацхья Мака хэычы дипылеит дгәырғьатцәа.

Абду икәа дынталан, апсаз аатигеит. Аәаар-
шәшәан аеетцнахит апсаз, хкы рацәала еикәап-
хеит, абжыы хааза ашәа аацәырнагеит.

Шәкәаша, шәшәахәа хэычи дуи.

Җаанбзиала, Ашыкәс җыц!

АМШЫН ХЭА

Ирхэоит, ажэйтэ зны Адгьыл иқэынхоз ауаа зегьы бзиа еибабон, рнапы еикэыршаны инхон хэа, аймак-аиҕак хэа акы ыҕамызт. Зегьы рхэыштараа тың рзыразын.

Акыр шэышықэсақэа цеит, ауаа рыңсы цэгьа-хо иалагеит, амал еизыргаз, аймакра иалагеит. Ажэакала, цыоукы рыңсы цэгьахеит, акы рзым-хо иалагеит, ирҕаххеит Адунеи зегьы рнапаҕы иҕаларц, ажэлар рхэура иҕартцарц. Ажэакала, ауаа ирзыңшын аибашьра, ахцэара, ақэзаара. Ауаа рыңсыцэгьара Адгьыл ианырт:

– Бзиа шэаныҕаз шэзымдыруазар ишэсырбап сара, – ахэозшэа, апшацэгьа тысит, адгьыл тыс-ра иҕалаз, азқэа ихытыз ирацэафны ауаа хнар-тэеит. Иаанхаз аҕа хэымга днарыжэлан, ахацэа абцъар шытых инибартэеит. Ахэсеи ахэычқэеи амшын реаларыңсеит. Адгьыл тацэуа иалагеит.

Убри аамтаз Ханцәәхә Ду ажәлар еикәирхарц избеит, цьоукы еиниршәеит, аха амшын зәалазыпсаз хәычи-дуи рыбжы гәйтшәаган.

– Амшын хәынтқар, Адгьыл иқәынхо сара еикәсырхоит, кыр улшозар амшын зәалазыпсаз сзеикәырха, – ґааитит Ханцәәхә Ду.

Ари заҳаз амшын хәынтқар избеит аҳәсеи ахәычқәеи дрыцхраарц, рыпсы еикәирхарц, аха ажәытәтәи рсахьақәа рмоуит, амшын хәақәаны амшын иалахеит. Адельфинқәа хәа изышьтоу ракәхеит. Убри азы ауп урт ауафытәыґса изи-зааигәоу. Зақантә еикәдырхахьоузеи амшын иалахан иаґо ауаа. Настгы ирхәоит адельфинқәа рхатәы бызшәа рымоуп, еицәажәоит, иааргәап-харгы, ихааза ашәа рхәар рылшоит хәа.

АПШАЛАС

Адгьыл ашэарта ду итагылан. Агалактика игьежьюа иалаз акомета, хадгьыл ахы иқәсны ағаанахеит. Адгьыл ашэарта ду итагылт. Изла-хахьчарызеи Хадгьыл? Хәычи дуи хьаас ишьтыр-хт. Атцарауаф ду, апрофессор захьзу, дазхәыцуеит еиқәырхашьас иамоу Адгьыл. Уи дидтәалоуп има-та Инал, уигьы иабду иеипш ахәыцра дафуп. Зны-зынла ауаф ду иааста ахәычы ихшыф анаиааиуа ыкоуп. Уи аус еиха ирмарианы дазхәыцуеит. Дхәыцуеит абду, дхәыцуеит амата.

– Бцъарс ихамоу зегьы знык итхаркьаргьы уи акомета цыххаашьа амам, нас уафы ишцакаи-тцари, – дхәыцуеит абду.

– Зегь ратцкыс ихараку ахәы сынхаланы сыгә-тыха изназгап Ханцәа ду, – дхәыцуан амата, – уи цыхыраарак хаимтар калом.

Избеит, инеигзеит. Зегь ратцкыс ихаракыз хәыпшзак дынхалан, ус фәаитит:

– Ҳазшаз, зегъ зылшо Ҳанцәахә ду суҳәоит абри агәәкра халугарц.

– Уаҳәа Ацшалас! Уи амч ду амоуп, – игеит абжы.

Дгәыргъеит арцыс, дашьталт Ацшалас. Бжышьхак дырхыст, быжь-зымфаск дрырт, нас днадгылт ҳацдук.

– Издыруада, Ацшалас, абракәзар җыпхьа-кыртас иумоу?

Инал ибжы заҳаз Ацшалас аҗаанахеит. Дышьтцаа ажәфәан дханагалт, нас тцака дылбаанагеит, акыраамта дкьо дама икәын, нас, ус җаанатит.

– Сызургәамтцзеи арцыс хәычы, хәаас иумоузеи, узыргәакузеи?

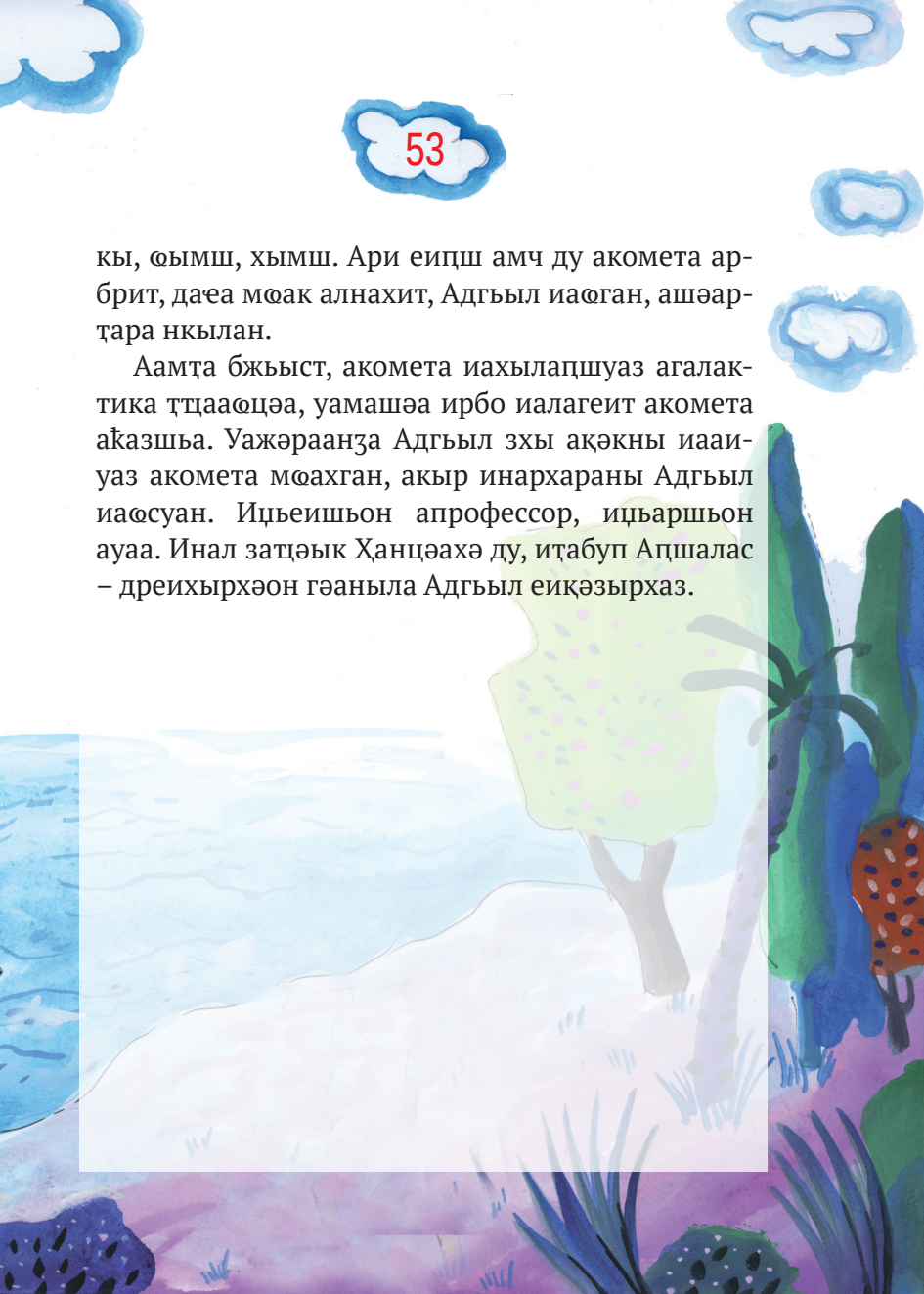
– Ҳадгьыл ашәарта итагылоуп, зәаазхаз акомета хпыххаа ҳақәнатцит, ура уаҳмыцхраар.

– Даара аус ду сыдутцеит, – җаанатит Ацшалас, – угәы ртынчны афныка уца, сара мчыс икоу зегъы еизганы сажәлап укомета захъзу, исзымкәыбаргъы иахәааз ашка исыргъежьып.

Инал игәы иртынчын афныка дцеит. Ацшалас афызцәа еизнагеит, амч ду рхылтцит. Рҗынархеит акомета иажәларц. Ицон Ацшалас амч ду аман. Иацылт акомета. Ацшатлакәқәа рееизга амч ду рхылтцуан. Иажәлеит рымч еизга. Иасуан мыш-

кы, ҫымш, хымш. Ари еипш амч ду акомета ар-
брит, даға мѡак алнахит, Адгьыл иаѡган, ашѡар-
тара нкылан.

Аамта бжыыст, акомета иахылацшуаз агалак-
тика ттѡаѡцѡа, уамашѡа ирбо иалагеит акомета
аказшѡа. Уажѡраанза Адгьыл зхы ақәкны иааи-
уаз акомета мѡахган, акыр инархараны Адгьыл
иаѡсуан. Ицѡеишѡон апрофессор, ицѡаршѡон
ауаа. Инал затцѡык Ханцѡахѡ ду, итабуп Адшалас
– дреихырхѡон гѡаныла Адгьыл еикѡзырхаз.



АЗЫ ШЫЦӘАЗ ЗБАЗ АРҘЫС

Ирхәоит ауаа, азы шыцәаз збаз ауафы игәы итеикуа назоит хәа.

Җнак шаанза дгылан цсызкра иҗынеихеит Махьал. Уи даара бзиа ибон ацсызкра. Азиас дынхықәгылт итцәгәыр иманы. Аха дшанхеит. Ила иабоз агәра изымгеит. Азиас кәызгаза, бжык ахылымтца, итынчза итатәан. Абар ас-сир, инатон игәы. Азы шыцәаз саниеит, ирлас сгәы акы таскроуп, ус ибжыи неиргеит:

– Зызлан-захкәажә, бцәыртц сәапхьа!

Ахәаха имтакәа, азы далтцәраа лҗаалхеит атыпха цшза, лыхцәы дыхнафә, уаха матәа лышә-замкәа.

Убри еипш дыцшзан, арцыс иихәо иҗамшәо дгылан дылзыпшуан, нас али-пси рыбжьара лых-цәы днамтцасын, шыйтцәрак хитцәеит, ицъыба ахәызба тганы.

– Убри афыза зыкоутцазеи, стаацәа сырцәы-
зит, хьахәшья сымазам? – дтцәуо арцыс иап-
хья даатгылт.

– Бара беипш ахазына азы дызтозеи, ауаа
брылазароуп, ахшара бзиа баазароуп. Бсыцца,
иахьарнахыс быстынха, бгәы басыргом, даара
бысгәапхейт, мап сцәыбымкын, Зызлан-зах-
кәажә, – лапхья дгылан арцыс атыпха пшза ди-
цәызыр хәа дшәаны.

Убри аамтаз азы далтцәраа иҫааихейт лаб.

– Ааит, уара арныг уоума сара сыпха азы дты-
ганы дызго, уара иулшо уи лныкәгара? Уцыххаа
уқәыстцойт, улпыртц.

Джәылеит лаб. Махьал икама тпцааит, изсо
азы ихыз ижакья хитцәарц.

Убри аамтаз рыгәта дыбжьаланы атыпха
ҫаалтит.

– Уикәатц, саб, диашоуп арцыс, азы иурцәаз
ила иабейт, игәы иҫейкыз назароуп, цсыхәа
амам, арцыс сиццойт.

Аб дтцәуеит, дхьит, аха ипха илхәаз хәан.
Арцыс дицымцар амуит. Афныка дааигейт,
деилеихәейт, деилеицейт, нас ачара аҫхәара
цитцәейт. Ейбагеит Махьали азы иахылцыз
атыпха пшзеи. Илыхьзыртцейт лара Хьыб-

ла, лылақәа тшашаза амра еипш итыччаауан,
лыхцәы бырфын асаара ишьтасуан. Насып
иман Махьал, лнапы зхьысуаз зегь еикәапхон,
ишәтуан. Илхылцыз ахшара даара ицшзан,
игәыкын, икәышын. Игәы тынчын, дгәыргьон
Махьал, дгәыргьон азы шыцәаз иахьибаз.



АХЬШЬЫЦБА

Аамтак азы адунеиае аиааира ргеит Ауар-
бажәкәеи Ақәараанқәеи, адунеи иахытцәеит да-
ра. Атқар ндыртцәон, ажәлар хдыртцәон, рура
рызтагаломызт. Ари ргәы иалан атқар, ирбон аду-
неи ишанызаауаз. Ирызбеит аизара картқарц.
Иагьалырхит Ахьшьыцба хантәафыс.

– Акыр иапсоу сөызцәа сықәлацәа, – ҕаана-
тит Ахьшьыцба, – Ауарбажәкәеи Ақәараанқәеи
ҳанырзымиааи, хтцыхәтәа цтцәоит, ажәларгьы
хтцәоит, цсыхәас иқәхтқарызеи, хшықла ҳаны-
миааи, мчыла дара ҳиааиуеит.

Ирызбон мышкы, ҕымш, хымш, аха рхағы ир-
заагомызт риааишья. Убри аамтаз иууаза аҕаа-
нахеит Ашьяуардын.

– Шәсыдгыл, атқар, зегь ҳайдгылар урт амзан-
рақәа нақ ипқьахцәоит, урт шәаргәындақәоуп,
ажьабаа афара ада акгы рыздырзом.

Еизнагеит Ахьшьыцба асөызцәа, ақәлацәа, рап-
хья Ашьяуардын нагылт, иқәылеит дара хыцә-
нымырха.

Рыгедырцэгъеит Акэараанкэеи Ауарбажэкэеи,
акыр еиѳагылт атцари дарей. Аха иузынкыломызт
згэы шны иказ ацсаатэ. Ижэылт рхы иамеиг-
за, атэыла дырбгон Ахышыцбакэа. Урт ирыцх-
раауан Ашыаурдын. Аиааира ргеит, иркэакэеит
рагацэа. Иаанхазгъы пхьарцеит ашыхарахъ. Аи-
ааира згаз ацсаатэ Ахышыцба еихабыс иалыр-
хит. Уи кэышын, ала царын, зегъы абон акынтэ
тынчрахеит. Игэыргъон ацсаатэ, игэыргъон ауаа,
ацсыцкыакэа аиааира ахыыргаз. Адунеиаѳ тын-
чрахеит, халалрахеит. Ацсаатэ ѳеит, ажэлар ан-
хара ргэацхеит.



АХҚӘА

Абна амаза

3

Абзиабара амч

6

Дамеи – акәашаә

9

Хыбжъкәйт имакәан

12

Хамхацагъа

15

Хтарца шкәакәа

19

Зызлан

24

Амшын хәынтқар ица

33

Алмас хахә

40

Мрамза

43

Мака лыцсаз

46

Амшын хәа

49

Аңшалас

51

Азы шыцәаз збаз арцыс

54

Ахьшыцба

57



МИЛЬВИ ХЕИН-ИПҶА КААРЕС

АМШЫН
ҲҶЫНҶҚАР ИҶА

Ахәыҭқәа рзы алакәкәа

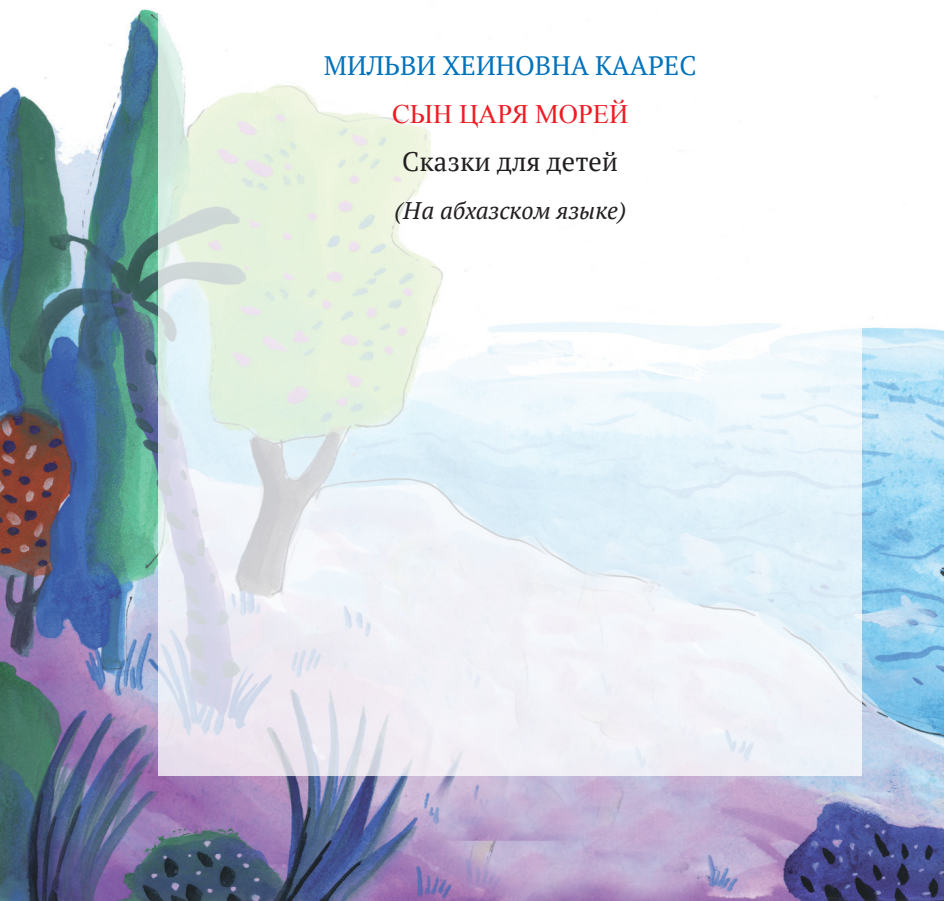


МИЛЬВИ ХЕИНОВНА КААРЕС

СЫН ЦАРЯ МОРЕЙ

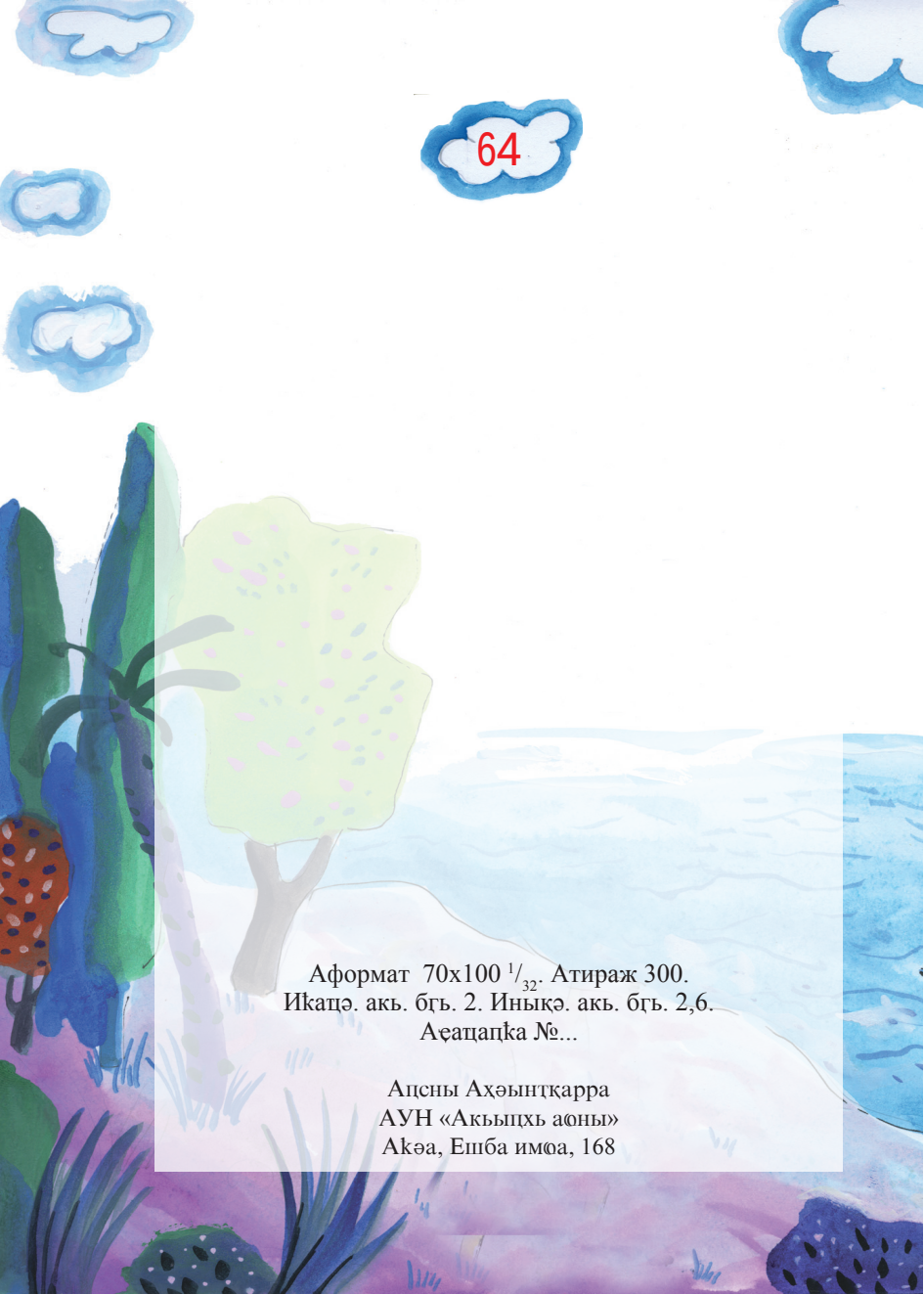
Сказки для детей

(На абхазском языке)





Аредактор Ф. Бытәба
Акорректор Н. Шьяматаа
Асахьаҥыхы В.Цәыцба
Компиутерла еикәлыршәеит Н. Гәынба



Аформат 70x100 $\frac{1}{32}$. Атираж 300.
Икапә. акъ. бгъ. 2. Инықә. акъ. бгъ. 2,6.
Аҭацапқа №...

Апсны Ахәынтқарра
АУН «Акыпцхь аоны»
Акәа, Ешба имҭа, 168